

**● Z nadzorovanjem
so jih ozdravili**

Odkar nadzorujejo v podjetju za popravilne železniških vozil v Dobovi svoje bolnike na domu, jim je uspelo zmanjšati bolniške staleže na minimum. Med ukrepi za boljše disciplino so namreč izglasovali tudi občasen nadzor bolnikov. Tako pravijo njihovi interni predpisi: če najde kontrolor čista kolektiva med bolniškim dopustom doma pri delu, za prijavi podjetje sodniku za prekrške, kjer odšteje tak »bolnik« denarno kazen. Če ga zaloti med bolezenskim dopustom v tretje pri »domaćem« delu, ga delovni kolektiv izključi iz svoje sredine.

Delavska enotnost — 20. I. 1966

● Premalo strokovnjakov

Lansko pomlad je občinski sindikalni svet v Sežani izvedel anketo o izobrazbi zaposlenih. Podatki so marsikoga presenetili: med nekaj čez 6000 zaposlenimi jih je le 5,9 % s srednjo, višjo in visoko izobrazbo. V gospodarstvu je stanje še slabše, saj nad 50 % zaposlenih nima niti popolne osnovne šole, višješolsko izobrazbo ima 0,3 % in visokošolsko izobrazbo le 0,6 % zaposlenih.

Delo — 26. I. 1966

**● Zmanjšanje in zvišanje
pridelek kromarje**

Najpomembnejši jugoslovanski pridelek — vsaj po količini — je kromarje. Lani smo je pridelali 3.900.000 ton. To pa je kar 15 % manj kakor predlanskim (1964). Povprečni hektarski pridelek za vso državo je znašal 23,1 stota. Samo hibridne kromarje smo pridelali 3.700.000 ton (6 % manj kakor predlanskim). Značilno je, da je Slovenija sama lani pridelala 12 % več kromarje kakor predlanskim.

Kmetički glas — 20. I. 1966

**● Ob premogovniku
ostali brez premoga**

V Senjskem Rudniku, kjer je tudi znani rudnik rjavoga premoga, je osnovna šola ostala brez kuriva. Ze v začetku šolskega leta so plačali 6 ton rjavoga premoga pri podjetju »Proleter«. Toda premoga niso dobili, zato so zaradi mraza že nameravali ustaviti pouk, ker je bilo v šoli premrzlo.

Borba — 24. I. 1966

● Papir in zdravljenje

Od enega izmed zdravstvenih domov na Štajerskem smo konkretno zvedeli: za 1.433.000 din so že naročili 50 kg novih obrazcev, za 200.000 din starih pa bodo morali zavreči.

Delo — 2. I. 1966

GLASILO ZVEZE ZDRUŽENJ BORCEV NOV SLOVENIJE

BORCI IN ZDRAVJE

POTREBNA JE SISTEMATIČNA ZDRAVSTVENA AKCIJA

Vsa povojna, zlasti pa še zadnja leta so zdravstvene službe in organizacije borcev NOV opozarjale na povečano smrtnost in kronična obolenja borcev, posebej še tistih, ki so preživeli daljše obdobje v NOV, zaporih ali internacijah. Prvič so bila ta opozorila upoštevana 1957, leta na kongresu ZB NOV Slovenije. Sledila je akcija v okviru bivših okrajnih ZZB NOV, ki so skupno z zdravstveno službo in zavodi za socialno zavarovanje osnovale posebne komisije z nalogo, da spodbudijo, usmerjajo in sistematično vodijo skrb nad zdravjem borcev NOV. Vendar je vse ostalo pri kampanji — brez kontinuiranega in sistematičnega dela.

Podatki iz dežel, kjer so ta problem strokovno proučili, nas lahko nesporno prepričajo, da je treba tudi pri nas računati s posledicami vojnih naporov. Se posebno pa je treba upoštevati vpliv živčne napetosti in pomamljive prehrane med vojno. Posledice lahko pričakujemo to-

Starostni sestav pregledanih opozarja na posebnosti, ki se neizogibno odražajo na podatkih o njihovem zdravstvenem stanju. Najmočnejša je skupina nad petdeset let: 6909 ali 46,7 odstotkov; sledi skupina od 40—39 let: 6383 (42,2 odstotka), vtem ko je skupina, ki zajema

sistematičnejšem in celovitejšem spremljanju zdravstvenega stanja borcev. Seveda pa se pri realizaciji tega pojavlja in se bo pojavljala cela vrsta težav, od finančnih pa tja do čisto osebnih.

In še nekaj podatkov: pri večjem številu pregledanih je bila odkrita okvara enega organa (4252 ali 28,3 odstotka), pri drugih, ki predstavljajo več kot polovico pregledanih, je bila odkrita okvara na več organih (8025 ali 53,3 odstotka). Kot značilno za oceno celotnega stanja velja poudariti tudi dejstvo, da je med pregledanimi udeleženci NOV zastopan zelo visok odstotek upokojenih, ki so stari manj kot petdeset let — blizu

40 odstotkov, kar je razumeti kot odraz manjše fizične sposobnosti celotne kategorije. Z nadaljnjo analizo podatkov je bilo ugotovljeno, da v patologiji udeležencev NOV prevladujejo obolenja gibalnih organov (mišice in sklepi) in živčnega sistema.

Takšna struktura resnih obolenj ponovno potrjuje potrebo, da udeleženci NOV kot posebna kategorija državljanov pridejo pod organizirano, stalno zdravstveno skrbstvo. Zdravniško nadzorstvo mora zagotoviti zgodnje odkrivanje bolezni. Nujno je redno spremljanje patoloških dogajanj pri vseh potencialno ogroženih ter uveljavljanje strokovno medicinskih in drugih

preventivnih ukrepov. Torej je nujno, da se ugotavljanje zdravstvenega stanja redno nadaljuje v vseh občinah in da se akcija razširi na vse do sedaj še nezajete udeležence NOV. Redne preglede pa bi morale čimprej začeti izvajati tudi vse tiste občine, ki imajo za to objektivne pogoje.

Le na tak način bo mogoče dobiti za leto 1965 in 1966 primerljane podatke o zdravstvenem stanju vseh tistih borcev, ki so bili lani pregledani.

Kljub sedanjim gospodarskim situaciji in ob upoštevanju, da je velika večina zavodov za socialno zavarovanje v deficitu, bi bilo družbi kot celoti in še posebej gospodarskim organizacijam v korist, če bi s sistematičnimi pregledi vseh borcev pravočasno odkrivali bolezenske pojave in ukrenili vse, kar je mogoče, da se pravočasno odkrijejo in zajeziijo razna obolenja ter tako zmanjšajo bolniški stalež. Zato bi bilo nujno, da bi bili enkrat letno ali vsaj na vsaki dve leti pregledani vsi bivši borci NOV, tudi tisti, ki se sami ne javljajo.

Dr. R. O.

Uveljavljanje posebne dobe samo še do 31. XII. 1966

Republiška komisija za ugotovitev pokojninske dobe je imela 27. januarja svojo drugo plenarno sejo. Na obširnem dnevnem redu te seje so imeli med drugim tudi informacije o dosedanjem delu in problemih komisije in pa tudi razpravo o nekaterih spornih vprašanjih pri ugotavljanju pokojninske dobe.

Ta komisija opravlja kot republiški organ te naloge:

— odloča o pritožbah zoper odločbe in sklepe občinskih komisij za ugotovitev pokojninske dobe;

— opravlja revizijo odločb, ki jih izdajajo občinske komisije za ugotovitev pokojninske dobe.

Kot posebnost te komisije velja še posebej naglasiti, da dela v štirih senatih, sestavljenih po območjih bivših okrajev. Ker pa ta komisija ureja tudi zadeve borcev glede priznanja posebne dobe, je član vsakega senata tudi predstavnik ZZB NOV. Član senata v Celju je Miha Petan, a njegov namestnik Anton Mavrič, v Kopru je članica Anica Lušič, namestnik pa Anton Ukmar, član senata v Ljubljani je Ludvik Jezeršek, a namestnik Jože Molek, v Mariboru pa Franc Fon, a njegov namestnik Romana Kipa.

Da je delo komisije res obsežno, nam potrjujejo podatki iz informacije, iz katerih posnemamo, da sodijo v njeno delovno področje revizije, pritožbe, odgovori na tožbe v upravnih sporih, obnove postopkov in odprava ali razveljavitev odločb po nadzorstveni pravici.

Od lani rešenih zadev se jih je nanašalo 1295 na delovno dobo in 2176 na posebno dobo (organizirano aktivno delo v NOV). K tej ugotovitvi velja pripomniti še to, da je bilo med vsemi do sedaj rešenimi zadevami 37 % zahtevkov za zavarovalno in 63 % za posebno dobo. Do 31. decembra lani so re-

šili 3261 predmetov, a 1. januarja letos je bilo še 4155 nerešenih zadev.

Da bi prišlo do jasnosti v spornih zadevah, so na plenumu sprejeli tudi osnutek okrožnice z navodili za enoten postopek pri ugotavljanju pokojninske dobe. Glede priznavanja posebne dobe v dvojnem trajanju se navodila nanašajo med drugim na vojake bivše kraljevske vojske v Egiptu, ki so se po razformiranju enot te vojske stavili na razpolago vodstvu NOV ali pa so se vključili v zavezniške armade. V navodilih je povedano tudi, kako obravnavati udeležbo v Badogliovi vojski in priznanje posebne dobe vojnim ujetnikom bivše jugoslovanske vojske. Daje je v okrožnici navedeno, kako uporabljati določbe 163. člena TZPZ v primerih, ko so bili posamezniki le po nekaj dni prisiljeno vključeni v oboroženo formacijo okupatorja ali nje-govih pomagačev, ne da bi aktivno sodelovali v karkoli oboroženem spopadu. Pojasnjeno je, ali velja izjema iz 2. odstavka 163. člena TZPZ tudi za čas, prebit v oboroženih vojaških enotah protifašističnega gibanja (npr. pri poljskih in grških partizanih) ali v oboroženem boju v drugih deželah in tako dalje.

Iz razprave, ki se je razvila ob posameznih točkah dnevnega reda, posnemamo le nekaj ugotovitev: Najprej so naglasili, da je treba opozoriti vse priznane, da poteče rok za priznavanje delovne in tudi posebne dobe

(dvojno štetje let) za organizirano aktivno delo v NOV z 31. decembrom letos. Po tem datumu ne bo nihče več mogel uveljaviti pravice do tega priznanja.

Komisiji povzroča precejšnje težave to, ker so v prejšnjih letih zaradi neenotnih kriterijev prvostopne komisije posameznikom priznavale posebno dobo, čeprav jim ta po zadevnih predpisih ne gre. Sedaj pa kažejo tisti, ki jim komisije zavračajo neupravičene zahteve, na tiste, ki jim je bila ob enakih pogojih posebna doba priznana.

Da marsikatera prvostopna komisija ne upošteva zakonskih določb, ko obravnava posamezne primere, potrjuje ugotovitev, da je kopski senat komisije v reviziji odpravil 36 % odločb, ker niso ustrezale predpisom. Med odpravljenimi je bilo največ takih, ki zadevajo posebno dobo.

Dogaja se tudi, da posameznik z družinjo borcev vstransko priporočajo prvostopnim komisijam, naj priznajo posebno dobo temu ali onemu kmetu, ki sicer ne izpolnjuje vseh potrebnih pogojev, ker bi pač s priznanjem te dobe pridobil pravico do zdravstvenega zavarovanja borcev-kmetov. Toda predpisi so enotni za vse in jih ne gre prikoževati potrebam posameznikov.

V razpravi so ugotovili, da so komisije, ki urejajo priznanje posebne dobe — tako pri združenjih borcev po občinah, kakor tudi komisije pri občinskih skupščinah, pa tudi drugi, ki pri tem sodelujejo, zašli v nekako šablonsko delo. Izjave prič, ki imajo priznano to dobo, priznavajo brez pomislekov, a izjave prič, ki te dobe nimajo priznane — odklanjajo. Pravilneje pa je izjave preveriti in upoštevati tiste, ki so povsem verodostojne.

V. M.

Pred 22 leti: Kmetje vozijo čez Pokljuko hrano za partizane

**● Le 84 % možnosti
izkoriščenih**

Analyze govorijo, da izkorišča slovenska industrija le okoli 84 % možnosti, ki bi jih lahko izkoristila z dosedanjim izumskim delom, s sedanji strojni zmogljivostmi. Industrija ne izkorišča polno svojih zmogljivosti po tej metodi merjenja izkoriščenosti največ zaradi nespecializiranosti, pomanjkljivega poslovnog-tehničnega sodelovanja, neenakomernega dotoka reprodukcijskega materiala, pogostih remontov, sezonskega značaja dela, pa tudi zaradi slabe prodaje.

Delavska enotnost — 20. I. 1966

**● To je pa res
nerazumljivo**

Kmetje na območju Ivanjke-vec, ki niso tako srečni, da bi imeli kmetije blizu glavne ceste, tožijo, da ne morejo prodati mleka, čeprav so s kmetijsko zdruzo sklenili pogodbe. — Ljutomerska mlekarna odgovarja, da niso z njo sklenili pogodb, temveč z drugo. V zdruzi pravijo, da nimajo lastne mlekarne, zato sklepajo pogodbe za ljutomersko mlekarno. Kmetje pa pravijo, da so prej, ko je bilo mleko poceni, dobili premanj zanj, zdaj ko ima boljše ceno, pa ne dobijo nič.

Poznamo tudi zgodbo o steklenem polju in o juri kati...
Delo — 22. I. 1966

liko prej, ker so se borci po prestanih vojnih naporih takoj vključili v obnovo razrušene domovine. In ravno ti ljudje so najmanj skrbeli za svoje zdravstveno stanje. Izhajajoč iz vsega tega lahko napravimo en sam logičen zaključek: da je treba stalno in strokovno spremljati zdravstveno stanje borcev.

Preteklo leto so v triindevsetih občinah širom po Jugoslaviji, kjer biva večje število borcev NOV, internirancev in vojnih ujetnikov in kjer je dovolj razvita zdravstvena služba, ugotavljali zdravstveno stanje na osnovi že obstoječe dokumentacije in dodatnih zdravniških pregledov. Skupno je bilo pregledanih 15.026 ljudi, kar govori o precej množičnem odzivu članstva. Od tega je bilo 13.400 borcev, 1085 internirancev in 541 vojnih ujetnikov.

Zanimivo je očitno neskladje med planiranim in dejanskim pregledanim številom borcev NOV: največ v BiH in Hrvatski — 43,9 odstotka ter v Sloveniji — 42,6 odstotka, najmanj pa v Črni gori — 2,1 odstotka od planiranih.

udeležence NOV do 39 let, zastopana komaj s 1663 (11,1 odstotka) osebami.

Ugotovljeno je bilo, da je velika večina pregledanih udeležencev NOV (87,2 odstotka) zajetih v splošnem zdravstvenem zavarovanju, vtem ko je število nezavarovanih minimalno (125 ali 0,8 odstotka). Pri tem pa nastaja vprašanje, zakaj je kategorija borcev-kmetov tako slabo zastopana v tej akciji (vsega 1790 ali 12 odstotkov).

Rezultati pregledov kažejo, da je med pregledanimi udeleženci NOV relativno majhno število oseb, pri katerih niso odkrili trajnih patoloških sprememb. Teh je samo 2749 ali 18 odstotkov. Vendar teh podatkov ne moremo jemati kot nekaj dokončnega ali kot podatke, ki bi bili točna zrcalna slika dejanskega zdravstvenega stanja borcev. Treba se je zavedati, da so bili ti podatki zbrani na osnovi enkratne preiskave, ne pa kontinuiranega spremljanja zdravstvenega stanja udeležencev NOV. Vsi v preteklem letu zbrani podatki so lahko kot osnova in vodilo pri nadaljnjem

Trije, ki so dobili odškodnino

Pred kratkim je okrog 500 Jugoslovancev prejelo odškodnino za pre-stane muke in posledice vivoeksperimentov v nacističnih koncentracijskih taboriščih. Med njimi so tudi trije Mariborčani: Ožbolt Tovornik, Marjan Kraut in Vinko Brumen

OŽBOLT TOVORNIK

str 62 let, se spominja, kako so ga nemški nacisti 16. aprila 1941 zaprli. Najprej je bil v mariborskih sodnih zaporih, po-

tem v Gradcu in na Dunaju. Nato pa je prestopal strahote, nečloveška mučenja v Dachau in Buchenwald, kjer je delal v skupini »pojoči konji«. V Kölnu je s 1.200 sotrpini izkopaval mine, ki niso eksplodirale, odnašal mrličke... Enota v tem mestu, v kateri je Ožbolt Tovornik opravljal vse to, se je imenovala »nebeški odredi«. Bil je tudi v taborišču Oberenhaim. Dne 24. decembra 1942 so ga odpeljali v Natzweiler v El-sassu.

V Natzweilerju so ga določili za vivoeksperimente. Ožbolt Tovornik, upokojenec Zavoda za socialno zavarovanje v Mariboru, se spominja, kako so jih zdravniki najprej pregledali, potem pa jih v posebnem bloku namestili po dva in dva v enem prostoru. Med drugim ve povedati, kako huda je bila negotovost. Iz sosednjih sob je slišal kričanje zapornikov in šušljanje zdravnikov. Spominja se tudi tega, kako mu je univerzitetni profesor iz Strasbourga večkrat vbrizgal serum v roke in noge. Le-ta je povzročil flegmono. Na-

stopila je visoka temperatura, udje so mu nabrekli in pomodreli, nastale so tudi rane. Iz gnojnih ran so po cevkah črpali gnoj in posipali rane z rumenim praškom. Tako naj bi na Tovornikovih udih preizkušali, kako učinkuje sulfamidni prašek. Po šestih tednih so ga odpeljali z odprtimi ranami na nogah in rokah ter z vnetjem rebre mrene nazaj v Dachau, odondod pa v taborišče Ebensee v Salzkammergut. Takrat je tehtal 43 kilogramov. Z odprtimi pljuči je dočkal konec vojne. Čeprav hudo bolan, je odklonil ponudbo Američanov, da bi ga zdravili v Švici, zakaj veliko močnejša je bila želja, da bi čimprej prišel domov. To je le drobica njegovih osebnih pričevanj.

MARJAN KRAUT

star toliko kot prejšnji sotrpini, je najprej pripovedoval, kako so na 14-letnem kurirju Tončku izvajali nacistični zdrav-

niki poskuse zmrzovanja. Po tem pa je povedal, da so ga Nemci v Mariboru aretirali avgusta 1944 kot sekretarja terenskega odbora OF. Čez dva meseca so ga poslali v taborišče Dachau in ga določili za vivoeksperimente, katerih potek je kontroliral sam Himmler.

Na njegovem telesu so eksperimenti potekali tako, da so mu dali v roko 30 injekcij. Takrat se je počutil strahotno. Jemali so mu kri in jo pregledovali. Poizkuse so potem nadaljevali tako, da je moral pojesti še neke tablete, nakar so mu zopet odvzeli kri in jo analizirali. Ko ga niso več potrebovali, so ga po treh tednih vrgli iz bloka, kjer so opravljali te eksperimente. Marjan Kraut je takrat lezel po vseh štirih. Če mu takrat ne bi pomagal njegov tovariš, bi bilo prav gotovo po njem, saj je bil premražen, gol in je ležal na tleh v ledeno mrzli luži.

Spominja se, kako tovariški so bili Rusi. Spominja se tudi tovarišev, ki so ga vsega izčrpanega prikrivali pred stražarjem. Zdaj je Marjan Kraut pod strogo zdravniško kontrolo, ker ima oslajeno srce in tudi drugi organi mu nagajajo. Kljub vsemu je Marjan še danes človek z nezlomljivo voljo.

VINKO BRUMEN

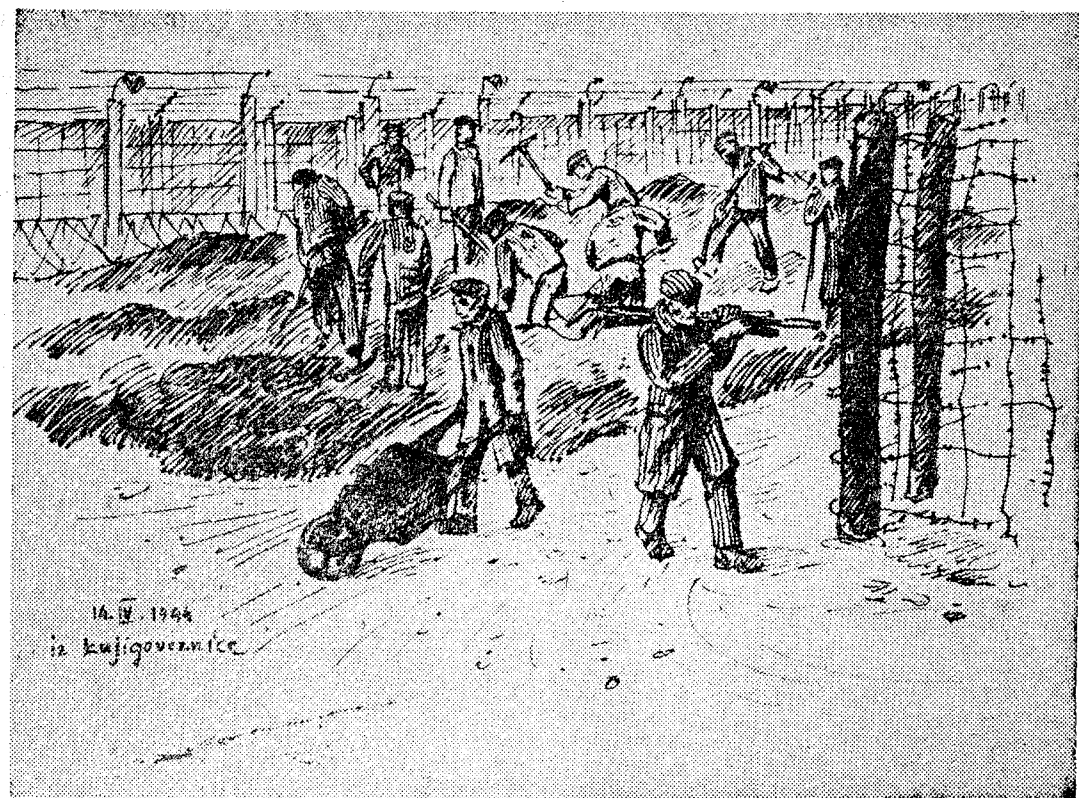
star 52 let, je že v začetku leta 1942 okusil begunjske zapore. Od tod so ga dvakrat gnali na morišče v Drago in je obakrat po čudnem naključju ušel. Spominja se, kako se je prvič in drugič, ko so začeli padati prvi talci, nezavesten zgrudil in se zbudil v svoji celi. Marca istega leta so Vinka Brumna odpeljali v Dachau. Tam so ga pregledali zdravniki iz Kölna in Berlina ter ga odredili za vivoeksperimente. Ker je bil močno razvit, so pričeli eksperimentirati z njim tako, da so ga okužili z malarijo. Ko je po treh tednih imel visoko temperaturo, so ga poklicali na

preiskovalno postajo, kjer so mu pritrdili med noge s komarji napolnjen mrežast zaboj. Seveda so ga komarji vpikali in se napili njegove krvi. Tako nacistične komarje so potem nastavili drugim zapornikom. Takšne poskuse so na Vinku Brumu ponovili večkrat. Nato so ga zdravili s tabletami, pri tem pa opazovali, kako učinkujejo na njegov organizem. Po enem mesecu so ga na srečo poslali v skupino, ki je za »SS Führerschule« opravljala onstran taborišča v Arolzenu pri Kasslu razna obrtniška dela. Ozdravil ga je šolski zdravnik te šole.

Vinko Brumen je povedal, da so morali pred koncem vojne iz Arolzena peš v Buchenwald. Tukaj je doživel upor taboriščnikov, medtem ko se je s svobodo srečal na Češkem. Vinko Brumen se pri vsem tem večkrat zamisli, češ kako je mogoče, da more človek vse to prestat...

D. M.

Vlasto Kopač: Prizor iz taborišča Dachau

IZ GRADIVA ZA DACHAUSKI ZBORNIK, KI JE ŽE PRIPRAVLJEN ZA TISK (A ŠE NI ZNANO KDAJ BO IZŠEL) OBJAVLJAMO TALE PRISPEVEK:

JOŽE HAMERŠAK:

Štiri leta v taboriščih

Ze 30. junija 1941 so me aretirali in takrat se je začela štiri leta trajajoča pot skozi zapore in taborišča, pot bridkih preizkušenj, pot, ki sem jo prehodil kot številka — nepomembna številka, pot, na kateri sem moral pozabiti, da sem človek.

Begunje — Celovec — München, to so imena zaporov, katerih strahote sem določil spoznal. V Dachau, kamor so me pripeljali 13. septembra 1941, sem dobil številko 27626, ki so jo premetavali iz taborišča v taborišče po podružnicah (ausenkomandah) Dachau: Heidenheim, Unterfaldheim pri Ulmu, Salgau na Svabskem, Friedrichshafen, Raderack in nazadnje še Freiman blizu Dachaua.

V pričujočem sestavku sem zbral samo odlomke iz celotnih mojih spominov s tiste štiri leta trajajoče poti, ki sem jo prehodil kot brezpravno, človeku komaj še podobno bitje.

DACHAU V SEPTEMBRU 1941

Pod je bil čist in zlošččen, da bi se lahko videl v njem. V kotu jedilnice je imel svojo posteljo in mizico sobni starešina. Hrano je delil on ali njegovi podrepaniki, ki se jih je tudi marsikaj prijelo. Starešine so bili povečini same surovine, ki so tepili in psovali ljudi za vsako malenkost. Pozneje so si izbrali pomočnike, da so to opravljali namesto njih, sami pa so samo sedeli, kadili in jedli, saj so lahko, ko so jim od vseh strani nosili, česar niso pobrali še nam. Tako so imeli tudi čas samo paziti na nas, kdaj mu bo kdo pregrešil, ali kdaj mu bo kdo koga zatožil, da nas bodo zopet lahko pretepali. Takih petoliznikov je bilo dosti. Ti ljudje so nas nadzorovali, če imamo svoje stvari v redu. Če kdo ni imel urejene omarice po predpisih, če je kdo zabavljaj ali če si mu odgovorjal, sploh če si le narobe prestopil, te je takoj šel zatožiti sobnemu starešini. In že je padalo po grešniku, da je bil marsikateri kmalu ves krvav. Zalostno, toda resnično, tudi med nami Slovenci je bilo nekaj takih podrepanikov.

Po jutranjem zboru so šle komande na delo, mi, ki še nisimo hodili delat, pa smo se vrnili pred barake. V sobo ni smel nihče pred dvanajsto uro. Na cesti te zopet ni smel nihče videti. Skrivali smo se v umivalnicah ali v stranišču, če je slučajno prišel kak esesovec, sobni starešina ali kapo. Če nas je kdo dobil, so nas pretepali, ali pa odgnali na kako delo, ki so ga hitro dobili. Če ni bilo drugega, smo morali po dvorišču pobirati smeti in čike, ali pa v čepicah nositi sneg z enega mesta na drugo in zopet nazaj, samo da nismo bili pri miru in kje pod streho. Dobiti nas sploh niso smeli nikjer brez dela; šele ko so opoldne prišle vse komande, smo smeli v sobe. Toda lesene cikle ali čevlje, če si jih »organiziral«, smo morali pustiti zunaj in iti v sobo bosi. Tako je šlo dan za dnem, poleti in pozimi.

Končno so tudi mene oddelili v delovno komando, in sicer v gramozno jamo (Kiesgrube), ki so se je vsi zelo bali. Bila je zloglasna komanda zaradi kapoja, ki je pobijal ljudi pri delu s krampom, lopato ali z orodjem, kar mu je pač prišlo v roke. Tam je bilo močvirje (ribnik), iz katerega smo morali pobirati blato, ga voziti na drugi konec in tam zmetati nazaj v vodo.

Ze takoj prvi dan mojega dela v Dachau je kapo do smrti pobil nekega Poljaka. Kar naprej je kričal na nas in nas priganjal k delu. Oponašal nam je hrano, tiste smrdljive pomije, s katerimi so nas hranili. Kričal je: »Saubagas elendige, prišli ste žret kruh v Nemčijo!« Močno me je srbel jezik, da bi mu povedal, kar bi mu šlo, pa seveda nisem smel, če sem hotel ostati živ. Drugi dan je nekemu Čehu izbil zob in ga tako prebotal, da je bil ves podplut. Nekega Francoza je udaril po roki tako močno, da mu jo je zlomil. Ko sem vse to gledal in poslušal, sem si mislil, dobro, da sem na tem koncu, da nisem v tisti skupini, kjer je stalno padalo. Toda mojega veselja je bilo kmalu konec.

Pripornik, Nemec, ki je delal z menoj, je s krampom potegnil tirnico še bolj na rob ribnika, da bi imela manj dela z ravnanjem. Opozoril sem ga, da se bo vse skupaj prevrnilo v vodo, pa me je nahuilil, naj držim jezik za zobmi. Ko so pripeljali in prevrnili vozičke, je res padlo vse skupaj v vodo. Iz vode so molela samo še kolese. Ko je kapo to videl, je pritekel k nama in me začel pretepati. Opravičeval sem se mu, pa ni nič pomagalo. Zgrabil me je in me vrge med vozičke v vodo. Preplašen, ves pobit in moker sem prilezel iz ribnika, kapo pa me je ponovno vrge vanj. Sam nisem vedel, ali bi se še pokazal iz vode ali ne. Ko sem se končno le ojunčil in ponovno prilezel iz vode ves premočen, blaten in krvav, se je usula name ploha psokv in batin. Medtem je pritekel še mlad esesovec s pištolo v roki in začel še on kričati name, češ da sem zagrešil hudo sabotažo. Vprašal me je, kakšne narodnosti sem. Ko sem mu povedal, da sem Jugoslovian, mi je prisolil krepko zaščitno in me ozmerjal ko psa. Nato me je začel kapo znova obdelovati. Ne-

mec, ki je bil vsega tega kriv, je stal potuhnjeno zraven in se mu ni nič zgodilo. Rekel sem kapu, da nisem tega povzročil jaz, pač pa tovariš. A zadržal se je name: »Prekleti pes, še odgovarjaš. Ali ne veš, da nimaš pravice odgovarjati?« Udril me je še bolj divje po meni. V duhu sem se že poslavljaj od doma in domačih. Moja sreča je bila, da sem bil v tej komandi samo dva dni in pol.

V HEIDENHEIMU

Trinajstega oktobra sem šel zopet pred urad za delo. Tam sem se nastavljal in ponujal. Bilo nas je mnogo. Tudi drugi so želeli isto. Esesovci in pisarji so spravliali skupaj razne komande. Potrebovali so petdeset mož, tri soboslikarje in ple-skarje, pet zidarjev, drugo pa pomožne delavce. Nemci so govorili med seboj, da bo to dobra komanda. Zato sem se pri-rinil v ospredje, še celo nadležen sem postal. Za zaščitnice se nisem več zmenil. Kaj zato, če še katero dobim, glavno je, da pridem iz tega pekla. Vodja te skupine je bil že prileten mož. Imel je prikupen obraz in zdelo se mi je, da bo boljše od drugih. Doma je bil s Saškega. Ko sem se tako ponujal, me je nekajkrat pogledal in vprašal, kaj sem po poklicu in kateri narodnosti pripadam. Ko sem mu po-vedal, da sem soboslikar in ple-skar in Jugoslovian, me je spre-jel.

Petnajstega oktobra je prišla po nas policija iz Heidenheima z velikim avtobusom in nas prevzela. Iz Dachaua je šel z nami samo vodja skupine — esesovec, ker nas je sicer imela policija v oblasti. Policija ni smela v taborišče. V Heidenheimu smo dobili iz policijske kuhinje večerjo, ki je bila v primerjavi z dachausko naravnost gosposka.

V Heidenheimu so gradili dvanajst stanovanjskih hiš za oficirje in podoficirje. Vse hiše so bile že pod streho, še neome-tane. Pred nami so delali francoski ujetniki. Mi smo to delo končali. Potem smo zgradili v gozdu za vojašnico na hribčku še strelišče. Počutil sem se veliko boljše kakor v Dachauu. Bili so trenutki, ko sem mislil, da sploh nisem pripornik, marveč da delam svoboden nekje v tu-jini.

Kapo naše komande je bil sudetski Nemec Matusek. Tudi njegov pamestnik Weber je bil iz Sudetov. Delo je bilo naporno. Delali smo zjutraj od petih in zvečer do šestih. Pri vsakem vozu so bili trije nakladalci, do-ločeni za nakladanje, voz pa je bilo šest. Dnevno je morala vsaka skupina položiti petdeset do šestdeset voz gradiva. Pre-mišljeval sem, kako bi se dalo delo zavirati. Pomislil sem na stroj, zasnoval načrt in čakal na prvo priložnost. Ko smo nekega dne med odmorom sedeli na vozičku, sem skrivaj odvil vi-jak, ki je držal jekleno vrvo. Ko se je ves transport premak-nil, se je vijak kmalu izvil, a vozovi in stroj so zdrveli z ve-liko brzino v dolino. Vsi smo morali v dolino odkopavati in razmetavati material, da smo osvobodili stroje in vozove.

(NADALJEVANJE PRIHODNJC)

Dva pomembna ukrepa občinske skupščine Maribor-Center

Mestna občina Maribor-Center, v katere območje sodijo tudi kmečki predeli ob avstrijski meji, prav gotovo nima toliko denarja, da ne bi vedela kam z njim. Nasprotno, primanjkuje ji ga tu, primanjkuje tam. Kljub vsemu pa je skupščina te občine, upoštevajoč potrebe borcev-kmetov s svojega območja, našla možnost, da je lani določila 20 milijonov starih dinarjev za popravila njihovih stanovanjskih hiš.

Ta ukrep občinske skupščine Maribor-Center so z največjim zadovoljstvom pozdravili vsi borci, predvsem pa tisti, ki so jim njihovi domovi že razpadali, a posojila za popravilo niso mogli dobiti. Res je sicer, da tudi ta znesek, čeprav je precejšen, le ni zadostoval, da bi kril vse potrebe, toda tisti, ki jim je bila pomoč za popravilo hiš res najnujnejše potrebna, so to pomoč dobili. Za druge pa se bo verjetno tudi letos našlo nekaj sredstev, da bodo v doglednem času lahko vsi borci-kmetje s tega območja popravili svoje domove.

Drug pomemben ukrep skupščine občine Maribor-Center je odobritev 40.000 novih (4 milijone starih) dinarjev za letošnje potrebe borcev za severno mejo v letih 1918—1919.

Na območju občine Maribor-Center živi še kakih 120 nekdanjih borcev za severno mejo. Iz sredstev, ki jih jim je odobrila občinska skupščina, jih bo skoraj polovica prejela ustrezne priznane. Če upoštevamo, da so med tistimi, ki do-bijo iz navedenih sredstev priznane, večinoma starejši upokojenci z nizkimi pokojninami in posamezni res socialno ogroženi borci za severno mejo iz let 1918 in 1919, tedaj moramo še posebej pozdraviti ta ukrep občinske skupščine Maribor-Center.

Še več kot gmotna sredstva v obliki priznane pome-ni priznanje občinske skupščine, ki ga je s tem svojim ukrepom dala nekdanjim borcem ter tako opozorila tudi druge občine na njihovo moralno dolžnost do tistih, ki so po prvi svetovni vojni šli prostovoljno v borbo za našo pravično narodnostno mejo na severu Slovenije.

V. M.

Uspel občni zbor krajeve organizacije ZROP Brestanica

Te dni je bil v Brestanici občni zbor krajeve organizacije ZROP, katerega so se poleg članov udeležili tudi predsednik občinske organizacije ZROP Slavko Kunelj in nekateri zastopniki množičnih organizacij.

Predsednik Franc Rakar je v svojem poročilu nanizal uspehe in pomanjkljivosti naše organizacije v pretekli sezoni. Ugotovljeno je bilo, da je organizacija dosegla kar lepe uspehe. Rezultati testiranja, reševanja taktične naloge in patrolne pogođa kažejo, da se je večina članov v celoti zavedala svojih nalog in dolžnosti ter posvetila vso pozornost izobraževanju rezervnega staršinskega kadra. Nekateri člani sicer še vedno stojijo ob strani, vendar bo treba tudi nje pritegniti k sodelovanju. Doseženi uspehi dokazujejo, da je organizacija svoj obstoj v celoti upravičila in da ni nobenih potreb, da bi jo priključili kakšni drugi organizaciji — je bila končna misel vseh navzočih.

Podanih je bilo precej kritičnih pri-pomb v zvezi z materialnimi sredstvi, saj je bila organizacija kljub uspešnem delu deležna le skromne finančne pomoči, ki ni zadostovala niti za kritje najnujnejših potreb, čeprav je več kot jasno, da bi naši člani, če bi bilo treba braniti domovino, odigrali najvažnejšo vlogo!

ro

REPUBLIŠKI ODBOR ZTB NOV SLOVENIJE

LJUBLJANA, Beethovnova 10
razpisuje naslednja prosta delovna mesta za:

- **RAČUNOVODSTVO**
ekonomska srednja šola s 5-letno prakso v računovodstvu
- **BLAGAJNIKA**
ekonomska srednja šola s 5-letno prakso v finančnih opravilih
- **ŠEFA PISARNE**
administrativna srednja šola in večletna praksa v administraciji ter znanje stenografije in enega tujega jezika
- **STROJEPISKO**
administrativna šola z dveletno prakso

Plača za vsa delovna mesta po pravilniku o delitvi osebnega dohodka.
Razpis velja do zasedbe delovnih mest.

SODOBNA OBRAMBNA VZGOJA IN LJUDSKA ZAŠČITA

IZ »RDEČE ZVEZDE«, ČASOPISA SOVJETSKE ARMADE

Sodobni tanki v zahodnih vojskah

...kolikšna je bila Gubčeva kmečka vojska?

Matija Gubec je bil tlačen Ta-hija, enega izmed najokrutnejših hrvatskih fevdalcev. Kmečki uporniki, ki so si nameravali z bojem pridobiti najosnovnejše pravice, so za člana svojega vrhovnega sodišča, ki naj bi bilo nekakšna kmečka vlada, izbral Matija Gubca. Izmed uporniških voditeljev je bil Gubec najmočnej-

Ali veste...

ša osebnost, ki je znal po vaseh vzpostaviti čvrsto oblast in sedivo, hkrati pa je poveljeval tudi glavnini uporniške vojske, ki se je utaborila blizu Stubiških toplic. Pod njegovim neposrednim poveljstvom je bilo kakih 10.000 upornikov.

Pred odločilno bitko (9. februarja 1573) je Matija Gubec v govoru, ki ga je imel pred svojo vojsko, pozval uporne kmete, naj vztrajajo, kajti le z zmago si bodo priborili svobodo, medtem ko bi jih poraz pahnil v še hušjo revščino. Njegova vojska, oborožena predvsem s poljskim orodjem, se je pogumno borila s plemiško vojsko, ki jo je sestavljalo kakih 5000 pešcev in konjenikov. Po hudem boju je bolje oboroženi plemiški vojski naposled uspelo, da je upornike razbila, njihove voditelje pa ujela.

Ujetega Gubca so prepeljali v Zagreb, ga strašno mučili, nato pa mu na glavo natakili razbeljeno krono in ga razsekali z meči.

Ljudstvo je Matija Gubca ohranilo v spominu kot legendarnega voditelja upora, kot simbol boja proti fevdalnemu zatiranju in kot največjega borca za pravice in svobodo kmetov. Zato sta med narodnoosvobodilnim bojem dve brigadi nosili njegovo ime: ena hrvaška, druga pa slovenska.

...kako navadno vozilo lahko spremene v amfibijsko?

Po vodi lahko plavajo ne samo posebej za to izdelana motorna vozila (amfibije), temveč tudi navadna vozila, ki imajo posebne, z izpušnimi plini napihnjene blazine. To so gumijasti mehovali ali pa iz impregniranega platna, ki jih pritrdijo na vozilo s strani in napihnejo z izpušnimi plini. Ko je to storjeno, vozilo lahko zapelje v vodo, ne da bi se potopilo. Trdijo, da je to najpreprostejši in najcenejši način, s katerim lahko vsako navadno vozilo spremene v amfibijsko.

Sedanji tanki zahodnoevropskih držav so v primerjavi s prejšnjimi bolj gibljivi in imajo tudi boljše oborožitve. Kar zadeva njihov oklop, si vojske strokovnjaki niso edini. Zato najdemo pri nekaterih tankih celo tanjši oklop kot pred leti. Posebno pozornost pa posvečajo raznim izboljšavam (naprave za nočno opazovanje in podvodno vožnjo, individualna plovna sredstva), kar naj bi povečalo taktično zmogljivost tankov.

ZDA: Ameriški tank »M-60 AI« ima nekaj čez 46 ton, oborožen pa je s topom kal. 105 mm in z dvema mitraljezoma. V tank so vgradili tudi monokularni optični daljnomer, ki se na razdalji dveh kilometrov lahko zmoti največ za dva metra. Ker pa nima stabilizatorjev, mora pri streljanju zastajati.

Nekaj tankov nameravajo oborožiti z raketami »Shillelagh«, ki so za obstreljevanje 1500 do 2000 metrov oddaljenih ciljev natančnejše od topov. Rakete bodo spuščali iz posebnih cevi, ki bodo napravljene tako, da jih bodo lahko uporabljali tudi za streljanje s konvencionalnimi granatami.

Nekateri deli tanka, predvsem na sprednji strani, imajo tako debel oklop, da jih srednje granate, vključno s kalibrom 100 milimetrov, ne morejo prebiti. Pravijo, da oklop v precejšnji meri varuje posadko tanka tudi pred radioaktivnostjo, ki jo zmanjša za štirikrat.

Po dobrih cestah tank lahko pelje s hitrostjo 48 kilometrov na uro, kar povsem zadostuje. Slabše pa je to, da se ni moč zanesti na posamezne dele. Zanesljivost motorja je že pri 6400 kilometrih skoraj za polovico manjša kot pri novem tanku, gosenice pa morajo menjati na vsakih 3200 kilometrov.

ZAHODNA NEMCIJA: Tu so začeli serijsko izdelovati srednji tank »leopard«, ki je težak 39,5 tone, oborožen pa z britanskim topom kal. 105 mm. Tank lahko vozi s hitrostjo do 65 kilometrov na uro, pod vodno gladino pa se lahko spusti in pelje štiri metre globoko. Čelni oklop je debel 52, a oklop na kupoli celo 70 milimetrov.

Lani naj bi, po časopisnih vesteh, izdelali 60 tankov, letos in v prihodnjem letu pa jih nameravajo napraviti po šeststo.

NOVOSTI: Na Zahodu menijo, da bosta ta dva tanka ustrezala le še kakih pet let in so zato strokovnjaki že zaposleni s konstruiranjem novega tanka. V tem smislu je že pred tremi leti med zahodnonemškimi in ameriški podjetji prišlo do pogodb, po kateri bodo s skupnimi močmi izdelali 55-tonski tank, ki naj bi v primerjavi s sedanji tanki imel boljše oborožitve in debelejši oklop, varnejši pa bi bil tudi pred radiacijo. Ta tank bo imel plinskoturbinski motor s 1100 konjskimi močmi.

Oklop novega tanka bo napravljen iz jekla in iz plastičnih snovi: jeklo bo varovalo posadko pred gama žarki, plastične snovi pa pred nevtronskim žarčenjem. Tank bo povsem hermetiziran, imel pa bo tudi zadostno zalogo kisika za posadko. Izdelovati ga bodo začeli bržkone že 1970. leta.

LAHKI TANKI: V zahodnih državah posvečajo čedalje večjo pozornost tudi lahkim tankom. Izmed teh imajo že tank »General Sheridan«, ki je težak 14,4 tone, britanski 13,6-tonski tank in francoski 10-tonski tank.

Ameriški tank »General Sheridan« je namenjen za kopenske in zračne desantne enote.

Čeprav je zelo lahak, lahko strelja iz posebne cevi s kalibrom 152 mm teledirigirane reaktivne ali pa navadne granate, ki imajo sorazmerno majhno začetno hitrost in so namenjene predvsem za uničevanje do 1500 metrov oddaljenih ciljev. Kupola tega tanka je iz litega jekla, spodnji del pa iz aluminijaste zlitine. Največja hitrost, ki jo tank lahko doseže, znaša na cesti 64, na vodi pa 6,4 kilometra na uro.

Francoski lahki tank je oborožen s protitankovskimi teledirigiranimi raketami in s topom kal. 105 mm, iz katerega je moč streljati tudi kumulativne gra-

nate. Tank, ki lahko vozi tudi po vodi, je napravljen iz dur-aluminija.

Britanski lahki tank je oborožen s topom kal. 76,2 mm, ki so ga svoje čase imeli v oklopih avtomobilnih »saladin«. Na tank so pritrdili tudi štiri naprave za izstreljevanje teledirigiranih granat.

To so nekatere značilnosti in razvojne poti tankovske tehnike v zahodnih državah ob koncu 1965. leta. Videti je, da tankom pripisujejo poseben pomen in od tod izvira tudi velika prizadevnost glede izpopolnjevanja dosedanjih in konstruiranja novih tipov.

Kdaj, kdo in kje?

Spet objavljamo fotografijo, o kateri nimamo natančnih podatkov. Transparent v ospredju nam pove, da je bila posneta v Beli krajini, najbrž ob kakšnih volitvah narodnoosvobodilnih odborov ali pa ob kakšni manifestaciji. Morda bo kdo izmed bralcev našel na fotografiji samega sebe, znanca ali znanko, in nam pomagal priti do natančnejših podatkov o fotografiji

Padala ne bodo več potrebna

V SZ so začeli delati poskuse s spuščanjem raznih predmetov iz letal brez padala. Z dodajanjem pnevmatičnih elementov iz gume v obliki mreže, v katero zavijejo tovor, so dosegli lepe uspehe. Tako so vrgli iz letala tovor težak 1 tono, ne da bi se kaj razbilo ali zvrilo. Celotni predmeti in živali, ki so jih vrgli tako iz letal, so ostali nepoškodovani.

Med NOB so zavezniška letala odmetavala blizu Črnomlja obleko in hrano prav tako brez padal, toda z nizkih višin. Pred vsakim spuščanjem so tisti, ki so skrbeli za spuščališče, zemljišče znova preorali z navadnimi plugi. Celotno vrečo z moko in sladkorjem se niso razletele, razen v nekaj primerih.

G.

Letna naročnina za tednik »TV 15« le 15 novih dinarjev.

ZGODBA O MLADI RUSINJI, KI JE BILA KOMANDANT ŽENSKEGA IZVIDNIŠKEGA ODREDA

Po partizanskih stezah

Jelena Fedorovna Kolesova, komaj 21-letna učiteljica v neki moskovski šoli, so novembra 1941. leta postavili za vodjo partizanske izvidniške skupine, ki so jo sestavljala sama dekleta, delala pa je na območju Moskovske pokrajine

POŽIGANJE PREZIMOVALIŠČ

Na prvi pohod v sovražnikovo zaledje je krenilo devet komsomolov, nekdanjih študent in delavk. Njihova naloga je bila, da pobijajo Hitlerjeve, minirajo ceste in uničujejo sovražnikova skladišča. Zato so jih pred odhodom temeljito izučili v streljanju, metanju bomb in postavljanju min.

Dekleta so prešle frontno črto ponoči. Prvo noč so preživele v gozdu, zjutraj pa sta Nadja in Nina odšli do bližnjih vasi, da bi dobili najnovejše podatke o sovražniku. Zvedeli sta, v katerih hišah so se Nemci nastanili in kje so njihova skladišča z municijo.

Zvečer je »Aljoša« — tako se je Jelena imenovala po partizanskem — odpeljal svoje »fante« na prvo akcijo. Pred vasio, ki je bila njihov cilj, je Jelena razdelila svoj odred v dve skupini, ti pa se na posamezne pare.

Nato so se dekleta dogovorila, kje se bodo našla po končani akciji, in zavile v vas. Vsako hišo, iz katere je bilo slišati nemško govorjenje, so obile z benzinom in jo zažgale. Isto so storile tudi s skladišči. Ognjeni zublji so švigali visoko v nebo, kmalu potem pa so odjeknile ostre eksplozije...

Dekleta so se po uspešno opravljeni akciji hitro umaknila proti gozdu in hkrati minirala ceste, da bi Nemcem otežila zasledovanje.

Jelenina skupina je v sovražnikovem zaledju ostala še dvajset dni in požigala skladišča, čakala na Nemce po zasledovanju in podirala telefonske drogeve.

NAPAD NA POLICISTE

Drugi pohod Jeleninih deklet v sovražnikovo zaledje je bil še težavnejši od prvega. Jelena, ki so jo medtem za njeno junaštvo odlikovali z visokim odlikovanjem Rdeče zastave, je svojo skupino peljala v Belo Rusijo. To je bilo konec aprila 1942.

»Fronta nas ne more čakati. Že jutri bomo napadle železniško progo,« je Jelena svojim tovarišicam sporočila takoj po prihodu v sovražnikovo zaledje.

In spet so minirale mostove, vlake in skladišča. Nekega majskega dne pa so sklenile, da bodo napadle

policijsko postajo. Jelena je tedaj naročila dekletom:

»Ne pozabite na škafo. V postojanki bodo morda imeli krompirja ali kaj podobnega. Naših zalog pa bo že kmalu konec.«

Škafo so res vzele, pa tudi prav jim je prišel — vendar ne za krompir.

Zvečer je Jelena s štirimi svojimi dekleti krenila v vas, da bi obratno izdajalci domovine. Tam pa jih je čakalo presenečenje. Policisti so bili v zasedi. Dekleta so se, nič hudega sluteč, previdno približevale postojanki, ko jih je sovražnik nepričakovano obsul s točo krogel. Dekleta so, z brzostrelkami v rokah, popadala po tleh. Jelena pa je vrgla svoj škafo na drugo stran plota. Medtem ko so policisti usmerili ogenj tja, kjer so zaslišali ropot, so dekleta zmetala mednje svoje ročne bombe, nato pa jih začele obstreljevati še z brzostrelkami. Nekaj izdajalcev je bilo ubitih, drugi pa so zbežali.

Pot do poslopja je bila prosta: dekleta so vdrla vanj, pobrala razne spise, potem pa se umaknila iz vasi.

TRIDESET TISOČ MARK IN DVE KRAVI NAGRADE ZA JELENINO GLAVO

Junija 1942 so Jelenine partizanke minirale most na neki cesti, po

kateri so pogosto vozili nemški kamioni.

Nemcem ne smemo pustiti, da bi most popravili, kajti v nasprotnem primeru je bil naš današnji trud zaman,« je rekla Jelena in onstran porušenega mostu postavila zasedo.

Dekleta, skrita pod grmovjem, so dolgo čakala, sonce pa je neusmiljeno pripekalo. Naposled se v daljavi zaslišale ropot. Približeval se jim je velik tovornjak, poln Hitlerjevcev. Ko so bili Nemci že čisto blizu, je Jelena s svojo brzostrelko vžgala po soferju in oficirju, ki je sedel zraven njega. Takoj nato so se oglasile še druge brzostrelke. Izmed Nemcev se ni rešil niti eden.

Jelenina skupina je delovala tako uspešno, da so bili Nemci prepričani, kako imajo posla s partizanskim odredom s kakimi 600 borci. Po vseh vaseh pa so objavili, da bodo dali nagrado 30.000 mark in dve kravi tistemu, ki bo ujel komisarko z imenom »ataman Aljoša«.

Z »OTROKOM« NA PROGO

Čez železniško križišče Krupki so nenehno vozili nemški transporti, proga pa je bila močno zastražena. Nemci so z obeh strani posekali gozd, razpostavili straže zelo na gosto, njihove patrulje pa so imele celo pse.

Po večdnevem opazovanju z ro-

ba gozda je Jelena ugotovila, na katerem delu proge je še najmanj nemških straž. Sklenila je, da bo vrgla progo v zrak podnevi in blizu postaje, kjer se sovražnik čuti še najbolj varnega.

Tako je tudi storila. S kolesom se je iz sedem kilometrov oddaljenega taborišča pripeljala skoraj do proge, vzela v roke, kot dojenčka, zavoj z razstrelivom in zavila proti progi. Do tračnic je prišla prav tedaj, ko se je v daljavi zaslišal pisk bližajočega se vlaka. Toda groza! Na drugi strani tira je opazila stražarja, ki je sicer spal in smrčal, lahko pa bi se vsak hip prebudil. Ubiti ga ne sme, ker bi strel slišali tudi drugi Nemci. Da bi se vrnila v taborišče, ne da bi opravila svojo nalogo, pa jo je bilo sram. Odločno je stiskala »otroka« k sebi in šla naprej. Noge so ji bile težke, ko da so iz svinca. Iz plenice je vzela svojega »dojenčka«, ga položila na progo in takoj nato kar najhitreje stekla nazaj proti gozdu. Ni bila še na varnem, ko je odjeknila silovita eksplozija. Pod železniški nasip je zdrvelo enajst vagonov, naloženih s tanki.

Zadnja Jelenina akcija je bila napad na sovražnikovo posadko v Vidrici. To je bilo 11. septembra 1942. Napad je bil uspešen in izmed sovražnikovih vojakov ni nihče ušel, toda tudi na strani partizanov ni šlo brez žrtve. Med njimi je bila tudi Jelena, ki so jo sovražnikove krogle smrtno ranile.

Dve leti po smrti so jo imenovali za heroja Sovjetske zveze. Na procelju moskovske šole št. 47 pa so vzdali spominsko ploščo z naslednjim napisom: »V tej šoli je od 1939. do 1941. leta poučevala heroj Sovjetske zveze Jelena Fedorovna Kolesova — pogumna partizanka, ki je 11. septembra 1942. padla za domovino.«

SODOBNA OBRAMBNA VZGOJA IN LJUDSKA ZAŠČITA

KAKO SO BORCI 8. KRAJIŠKE BRIGADE VDRILI V LJUBIJO TAM, KJER JIH JE SOVRAŽNIK NAJMANJ PRIČAKOVAL, IN KAKO SO POTEM UNIČILI TAMKAJSNJI RUDNIK. KONČNI USPEH: 250 UJETNIKOV PRI TREH RANJENIH BORCIH

Vse zaradi drznosti in presenečenja

Ustaško-domobransko-nemška trdnjava

Ko je sredi oktobra 1943. leta 8. krajiška brigada dobila nalogo, da napade sovražnikovo postojanko ob rudniku Ljubiji, je štab brigade sklenil, da bo 4. bataljon zaprl smer proti Prijedoru, 1. bataljon pa obračunal s sovražnikovo posadko pri rudniku.

Takrat je v Ljubiji bilo kakih 400 sovražnikovih vojakov — Nemcev, ustašev in domobrancev. Njihova naloga je bila, da varujejo rudnik, odkoder je dnevno odhajalo v Nemčijo na stotine vagonov dragocene rude. Zato je bilo našim borcem naročeno, naj osvoje Ljubijo in temeljito onesposobijo vse rudniške naprave. Postojanka je bila obdana z gosto žično mrežo in z globokimi minskimi polji. Dostop v rudarsko naselje je bil možen samo iz smeri vasi Islam—Ljubija — toda tam so bili Nemci — in po neki ozki in stiski stezi, ki pa so jo nadzirali ustaši.

Bombaške in jurišne skupine so se zelo dobro pripravile za napad. Po vseh enotah so imeli partijske in skopske seštanke, vsak borec pa je natančno vedel za vse podrobnosti. Načrt napada je predvideval, da 1. bataljon neopazno vdre v postojanko in da potem napade posamezna sovražnikova oporišča in bunkerje ob robu naselja v hrbet. Pred tem pa je bilo treba v največji tišini poloviti člane ustaškega štaba.

Zajetje sovražnikovega štaba

Manjkalo je pol ure do polnoči, ko je proti postojanki krenila pod poveljstvom obveš-

valnega oficirja Milorada Gakovića skupina petindvajsetih najboljših borcev iz 1. in 4. bataljona. Spustili so se po strmi stezi navzdol. Na prvo oviro so naleteli šele pred ustaškim štabom. Tam jih je zaustavil stražar, ki pa ni mogel vedeti, da ima pred seboj partizane. Obveščevalni oficir se mu je z dvema spremljevalcema približal, mu povedal geslo, nato pa se vrgel nanj in mu zamašil usta. Ko je bilo to storjeno, se je skupina razdelila na dva dela: poloviča jih je odšlo proti sobi v pritličju, kjer so bili še drugi ustaški stražarji, drugi pa so krenili po stopnicah v prvo nadstropje, kjer je moralo biti 25 oficirjev in 3 podoficirjev.

Tedaj pa so se znašli pred novo oviro. Ujeti bi morali predvsem nemške oficirje in komandanta ustaškega bataljona, niso pa vedeli, v kateri sobi naj jih iščejo. Na srečo se je nekdo zadržal iz ene izmed sob:

»Kdo pa tam tako ropota?«

Borci udarne skupine so takoj nato vdrli skozi vrata in to sobo s puškometraljezi in brz-

strelkami v rokah in hkrati zavpili:

»Kvišku roke!«

Spremljala jih je sreča. Prav tu so bili nemški oficirji in ustaški komandant, ki so načrtovali nov izpad na partizansko osvobojeno ozemlje. Nemci so sicer skušali zgrabiti za orožje, vendar je bilo že prepozno. Partizani so bili hitrejši od njih. Z drugimi oficirji je šlo laže, čeprav so se nekateri izmed njih poskušali upirati. Hitro so jih obvladali in odpeljali v svoj štab. Na podoben način so onemogočili tudi ustaško stražo.

Napad v hrbet

Medtem ko je skupina obveščevalnega oficirja imela opravka z ustaškim štabom, je 1. četa hitela proti rudniku, od tam pa po vodih in jurišnih skupinah krenila proti ustaškim bunkerjem. Naši so vedeli za ustaške razpoznavne znake, kar jim je omogočilo, da so se jim brez težav približali, nato pa so lahko s silovitimi jurišmi in z bombami stili sovražnikov odpor in razorožili posadke v bunkerjih.

Voda iz bencina

Pomanjkanje vode za enote na bojišču bo nekega dne samo še preteklost. V laboratorijih ameriške vojske v Fort Bellvouru delajo poskuse, kako bi dobivali — vsaj za pitje — vodo iz izpušnih plinov bencinskih motorjev. Doslej se jim je posrečilo, da so dobili pri gorenju enega funta bencina en funt vode (0,453 kg). Če bi vodo, ki se pri delu motorja navadno po-

razgubi v atmosferi, lahko znova utekočinili in prečistili, bi je bilo pri današnji uporabi motornih vozil in goriv dovolj. Posebno bi prišlo to prav v suhih pokrajinah.

Aparatura, ki jo zdaj preizkušajo, je sestavljena iz generatorja moči 3 kW ter kondenzatorja v obliki izboljšane verzije hladilnika iz bakra. G.

Tretja četa je hkrati s tem napadla v hrbet domobransko četo in baterijo topov kalibra 75 mm. Po krajšem boju je sovražnik popustil.

Druga četa je, prav tako od zadaj, napadla nemške položaje in žandarmerijsko postajo. Tu je prišlo do hudega boja, vendar se je Nemcem posrečilo pobegniti proti Prijedoru. Le žandarji so se trdovratno branili. Ko pa je borec 2. čete prišla na pomoč še 3. četa, so se žandarji premislili in se vдали.

Boja 1. in 2. čete še ni bilo konec, ko so mineri odkrili skladišče z razstrelivom. Ni jim bilo treba dosti časa, da so več ton razstreliva podtaknili pod rudniške naprave. Minirali so električno centralo, postajališče žične železnice, pogonsko postajo, delavnico in glavni vhod v rudnik, v zrak pa so pognali tudi tračnice na železniški postaji in vse drugo, kar je bilo v zvezi z rudnikom.

Tako so borci 8. krajiške brigade v noči od 14. na 15. oktobra 1943 osvojili »nezavzetno« ustaško postojanko Ljubijo, uničili rudniške naprave in s tem sovražniku do konca vojne onemogočili, da izkorišča to našo rudo. Za uspeh je zaslužen predvsem 1. bataljon, prav tako pa tudi tovariši, ki so prekrbneli ustaške razpoznavne znake in obrambni načrt rudnika.

To noč je bilo ujetih kakih 250 sovražnikovih vojakov in oficirjev, zaplenjenih pa kakih 20 puškometraljev, 8 težkih mitraljezov, 6 minometov, 4 topovi in še mnogo drugega vojaškega materiala. Naši so pri tem imeli le dva laže in enega huje ranjenega borca.

Dim
nad
ravnino

Iz helikopterja izvlečemo dva Američana. Opetekata se, kolena jima drhtijo. Eden ima temna očala; ta je morda ravno ti, ki sem ga opazil pred začetkom spopada. Nekdo izmed naših preišče Američana in jima vzame pištole. Naš četni komisar se jima brez naglice približa in sname prvemu očala, da bi videl njegov obraz.

»Pojdite z nami, pa hitro!« reče po angleško.

Američana se uvrstita med ujetnike. Naš četni komandir ukaže hoditi hitreje. Potem ko kakih deset minut hitro hodimo počez čez polje, slišim ropot bližajočih se lovcev. Tedaj pa vso ravnino že pokrije gost dim.

Guu med hojo kar mimogrede omeni:

»Naši kmetje postavljajo dimno zaveso!«

Ujetniki začno hoditi bolj počasi, nekateri se celo ustavljajo. Oba Američana sta zasopla, gledata v nebo. Toda naš četni komandir ukaže: »Prisilite ju, da bosta šla hitreje!« Prevedejo jima ta ukaz. Eden izmed njiju reče, da je zelo utrujen, toda kljub temu še vedno hodi in se ves čas spotika. Kmalu pa popolnoma obnemore. Američana začneta jokati. Naši vojaki ju morajo podpirati, da ne bi zaostala.

Dim zastre ravnino. Čelo kolone skupaj z ujetniki se je že skril v njem. Mi hitimo za njimi. Medlo razločim samo bose noge nekaterih naših vojakov, ki hodijo pred menoj. Zaradi dima mi teko solze iz oči. Približujemo se gozdu. Sovražna letala nas dohitijo, toda brezsilno morajo krožiti nad oblaki dima. Ne vedo, kam naj bi vrgla bombe. Slišim drdranje strojníc in neke na strani močne eksplozije bomb. Zemlja drhti. Naši borci se skrivajo pod drevjem. Guu in jaz skočiva čez nekakšen jarek in izginava v gostem ščavju. Zdaj je že vsa kolona pustila za seboj zadimljeno ravnino, ki jo sovražna letala še vedno obdelujejo z bombami.

Kmalu sem zaslišal spredaj v koloni vesel hrup, krike in smeh.

Potem nekdo kliče: »Guu! O-e-e, Guu!«

Hitiva tjakaj. Nenadoma se Guu naglo ustavi, za njim pa tudi jaz. Pod kokosovimi palmami, otovorjenimi s plodovi, skupina mladih žensk in deklet gosti naše borce z mlekom iz narezanih kokosovih orehov. Guu mi pravi:

»Pravkar so se vrnile od tam, potem ko so zažgale trsje in travo, da bi nas dim zakril. No, to pa je ona, Kue!«

Gledam tja in vidim zelo mlado dekle. Nekoga išče z očmi. Ko zasliši Guujev klic, mu teče naproti. Preden pride na nekaj korakov do oficirjev, tiho izreče:

»Veliki brat Guu...«

Na njenem obrazu, ki ga še pokriva pepel, se pojavlja rdečica. Na dolgih laseh ji leži pepel in kaplje znoja se ji kotilijo s čela na lica. Stoji pred Guujem in menoj in si v zadregi s prsti menca lase, ki ji visijo čez prsi. Taka je torej ta Kue! Še lepša kot sem si jo predstavljala. Oči se ji iskrijo pod dolgimi trepalnicami, pod njimi se skriva nasmech. Guu naju seznani. Kue se pozdravlja z menoj in po krajši zadregi spregovori:

»Grem in vama prinesem kokosove orehe, da se bosta napila...«

Steče in že prinese plodove. Guu mi namigne z glavo in reče:

»Ta je zate!«

Tedaj pa opazim, da Kue nosi težak sadež z eno samo roko. Z desno pa ga samo pridržuje, da bi ohranila ravnotežje. Vzajem ji oreh in se ne morem vzdržati, da ne bi zadržel: ali ima res desnico omrtvičeno?

Nasmehne se mi in mi reče:

»Najbrž vas dim močno peče v oči?«

»Da, močno ste zakurili,« odgovarjam. »Kmalu bi se zažugil. Toda brez tega dima...«

Odred se že pripravlja na odhod. Z Guujem se naglo posloviva. Odhajam in slišim, kako Guu reče:

»Če bom mogel, jutri spet pridem...«

»Guu, veliki brat, vzemite tole ruto! Z njo si boste otirali znoj...«

Obrnem se. Modra ruta je zdaj na Guujevem hrbtu. Pojavita se oba ujeta Američana. Gledata, s kakšno ljubeznijo in toplino odhajajo ženske naše vojake. Ko odhajam, zadnjič pogledam Kue. Molče stoji, z očmi pa spremlja Guuja. Gledam Kue, malo deklico, ki je molče, brez stokanja obrisala svojo kri z bajoneta in ki je pravkar zažgala za nas rešilni požar.

Prevedel MP

KONEC

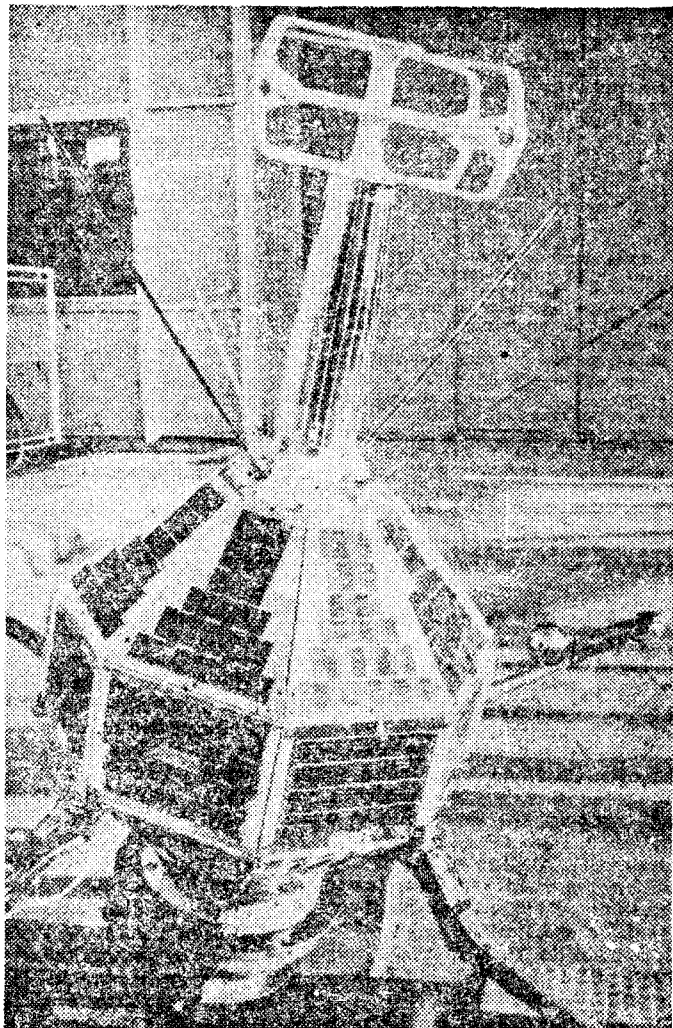
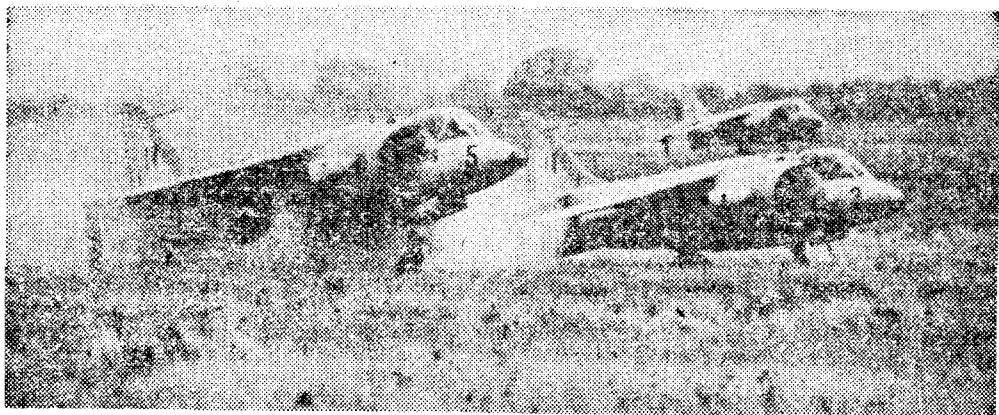

FOTO S PODPISOM

NAJMANJŠO BRZOSTRELKO NA SVETU so pred nekaj meseci napravili na Češkoslovaškem. Po velikosti in teži spominja na kako večjo pištolo. Brzostrelka je dolga 27 cm (s kovinskim kopitom 51 cm), teška pa le 1,30 kg. Uspešno strelja do 200 m daleč, to pa s hitrostjo 100 nabojev v minuti

UMETNI SATELIT »FR-1«, ki je francoski izdelek, tehta 60 kg ter ima 8 anten in 160 sončnih celic. Namenjen je za merjenje gostote elektronov v ionosferi in radijskih valov pri zelo nizkih frekvencah

NAVPIČNO SE DVIGAJO IN PRISTAJAJO letala tipa »P-1127« britanske proizvodnje, ki so namenjena za jurišne in izvidniške akcije. Letala, ki jih še preskušajo, pilotirajo britanski, ameriški in zahodnonemški letalci

Labod

Izdeluje kvalitetno moško in fantovsko perilo

Moda — kvaliteta — okus

Krvava dilema

Vojna ali mir — kakšna dilema! Ni prvič v povojni zgodovini, da se temperatura spet približuje nevarni točki. V dvajsetih letih je bilo zelo veliko nevarnih kriz.

Spopad na Koreji bi bil kmalu pahnol človeštvo na rob velike vojne. Tri leta so se vlekli boji na korejskih poljanah, fronta je valovala po vsem Korejskem polotoku. Ko so Američani prekerčali 38. vzporednik — mejo med Severno in Južno Korejo — so kitajske čete intervenirale. Američani so se umaknili na skrajni jug polotoka, branili so le perimenter okrog Fusana, velike luke na jugu Koreje.

Leta 1953 je prišlo do premirja, potegnili so novo demarkacijsko črto, vendar mirovne pogodbe niso sklenili. Na Koreji je le oboroženo premirje. Na jugu so ameriške čete, na severu so na oblasti prokitajski elementi.

NGUJEN HU TO, PREDSEDNIK NARODNOOSVOBODILNE FRONTE V JUŽNEM VIETNAMU: »NAPAKA AMERIKANOV JE V TEM, KER MISLIJO, DA LAHKO ZMAGAJO SAMO S TEHNIKO IN DOLARJI. TODA BREZ LJUDSTVA... NI NIČ.«

Berlin je bila dolgo najbolj kritična točka na evropskem zemljevidu. V berlinskem vprašanju sta Vzhod in Zahod merila svoje moči, temni oblaki so viseli nad Evropo. Nato je nevarnost popustila, berlinsko vprašanje je izgubilo eksplozivno moč. Sovjetska zveza je zdaj okupirana na vzhodu, v Aziji, Berlin je ostal nemško vprašanje, morda bo kmalu postal samo zgodovinski pojem.

Težišče velikih konfliktov je sedaj Azija, Ciper, Palestina, Kašmir, spor med Malezijo in Indonezijo, vietnamsko vprašanje, Koreja — to so problemi, ki čakajo na rešitev. Nekatere bodo morda rešili že v bližnji bodočnosti, drugi bodo še dolgo grozili z eksplozijo.

Najbolj nevarno in eksplozivno je brez dvoma vietnamsko vprašanje. Sodeč po trenutnem razpletu dogodkov gre za spopad med dvema koncepcijama, med konservativnimi in revolucionarnimi elementi Vietnama. Zgodovina pa bo nekega dne povedala, da je bila to velika konfrontacija med Ameriko in Kitajsko v Aziji. Ta konfrontacija se je začela že pred šestnajstimi leti na Koreji. Končala se je neodločno — fifty-fifty. Nihče ni izgubil, vsakdo lahko reče, da je zmagal. Zgodovina bo povedala, kakšne usodne premike v zgodovini je nakazala korejska vojna.

Politični obzornik

Ko je prišlo leta 1904 do spopada med Japonsko in Rusijo, ni nihče mogel predvideti poznejšega razvoja. Kronisti tistega časa so ugotovili, da je bil to prvi poraz bele velesile v Aziji. Takrat so govorili, da je bil poraz posledica gnilobe carističnega sistema. Poznejši dogodki so pokazali, da ta razlaga ni bila popolnoma pravilna.

Po drugi svetovni vojni so se vse evropske velesile umaknile iz Azije. Angličani so šli iz Indije, Malaje, Burme, Ceylona itd. Holandci so izgubili Indonezijo, Francozi so morali prepustiti Indokino Azijo, Portugalci so izgubili Goo, veliko luko na Malabarski obali Indije.

To je bil proces, ki ga ni mogel nihče ustaviti. Ko zdaj gledamo na rusko-japonsko vojno, laže razumemo, zakaj je to vojno dobila Japonska. To je bila logika zgodovine, če lahko uporabimo ta izraz.

Tudi Američani bodo šli nekega dne iz Azije. Izgubili so Kitajsko in s tem veliki trg v Aziji. Njihovo angažiranje v Južnem Vietnamu je poskus, da bi za vsako ceno ostali v jugovzhodni Aziji in zadržali kolo zgodovine.

V Vietnamu ne gre za Severni in Južni Vietnam, ne gre za saigonsko vladno, za tistih 16 milijonov ljudi, kolikor šteje republika Vietnam (Juž. Vietnam) — gre za več. Za to, kdo bo lahko v direktni ali indirektni obliki izkoriščal bogastva azijske celine. Kitajska ima velike ambicije v Aziji. O tem se je že veliko pisalo. Če bi Hanoi vključil v svoj sistem ves Vietnam, se Washington ne bi vznemirjal. Razmerje sil se zaradi tega v Aziji še ne bi spremenilo. To bi bilo samo interno vprašanje Vietnama.

Vietnamski konflikt je že zdavnaj prerasel okvire ene države, postal je mednarodno vprašanje. V tem konfliktu nihče ne izbira sredstev, nihče ne more priznati svojega poraza. V tem konfliktu Amerika ne more zmagati, v bližnji kitajskega kolosa — 700-milijonske nacije — ni vojaške zmage. Je lahko samo začasn uspeh. Jez, ki ga bodo morda Američani zgradili, se bo lepega dne podrl.

Vietnam je daleč od ameriških obal, Amerika ne more igrati vloge azijskega žandarja. Ne more zahtevati, da bi bili povsod režimi po njenem okusu. To je iluzija, na to je znani ameriški komentator Lippmann že nešteto krat opozoril.

V vietnamski vojni se je pokazalo, kar nihče ni nikoli predvideval, da so ideje močnejše od topov. Tega seveda ne smemo vzeti dobesedno, vendar je skoraj res. Američani kljub očiti premoči v orožju, tehniki itd. še niso mogli zlomiti upora. V revolucionarni vojni zmagajuje revolucija.

Tudi če bi Američani zmagali, ne bi dobili vojne. Kajti skupni sovražnik vietnamskega naroda je beda, ki pritiska na Azijo. Revolucije se porajajo iz bede. To dokazuje vsa zgodovina Latinske Amerike. Beda pa je lahko absolutna ali relativna. V tem poslednjem primeru so sredstva za življenje neenakomerno razdeljena.

Klasičen primer za to so dežele Latinske Amerike. Še so države, v katerih ima peščica ljudi — samo 0,5 % — kar 50 % vsega nacionalnega dohodka v svojih rokah.

Dokler bo v Aziji beda, ne bo pravega miru. Američani bi morali posvetiti svoje energije gospodarskemu razvoju Azije, nasloniti bi se morali na režime, ki uživajo podporo vsega ljudstva. Kajti pomoč starim, preživlim režimom je v bistvu neokolonizem, kakor je nedavno zapisal prof. Toynbee, eden najboljših znanih angleških zgodovinarjev.

V tem kontekstu ne bo imela niti obnova letalskih napadov na Severni Vietnam nobenega pomena. Vietnamsko vprašanje s tem ne bo rešeno. Američani bodo zabeležili nekaj psihoizijskih uspehov, toda vojne s tem ne bo konec.

Vietnamsko vprašanje se lahko reši s konstruktivno politiko, ne pa s letalskimi napadi na mostove, železnice in zatvornice. To so samo taktični cilji. Reši se lahko le sporazumno, s popuščanjem na obeh straneh.

Vsaka rešitev predpostavlja dve volji, dve stranki. Druga stranka je v našem primeru osvobodilna fronta Južnega Vietnama. Dokler ne bodo Američani pripravljani priznati te fronte, ni pričakovati miru v Vietnamu.

Zdaj spet veliko govore o obnovitvi letalskih napadov na Severni Vietnam. Če bi do te prišlo, bi bila to nova, še večja tragedija. Kdo bi lahko potem jamčil, da se vojna ne bo razširila. Dokler bodo akcije omejene na Južni Vietnam, je še vedno upanje, da bodo vojni požar lahko pogasili.

M. O.

NAGRADE ZA NAJBOLJŠA PIONIRSKA GLASILA

Pred kratkim so v Pionirski knjižnici v Ljubljani podelili nagrade za najboljša pionirska glasila. Natečaja, ki ga je razpisalo uredništvo »Pionirja« v sodelovanju z republiškim odborom ZZB NOV Slovenije in Zvezo prijateljev mladine Slovenije, se je udeležilo 13 slovenskih pionirskih odredov. Nagrade — pisalni stroj, 70 in 30 tisočakov ter knjige — so podelili generalmajor Boris Čizmek-Bor, Marta Vizjak in Ivan Potrč.

Na natečaj je poslalo svoja glasila le 13 pionirskih odredov. V Sloveniji pa izhaja nad sto pionirskih glasil. Pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije so povedali, da je ta natečaj prva tovrstna akcija; pionirski odredi so morda ponekod podcenjevali svoja glasila. Upamo, da se bodo prihodnjih akcij udeležili v večjem številu.

Prvo nagrado je prejelo glasilo »Odmevi izpod krvavca« pionirskega odreda osnovne šole v Cerkljah na Gorenjskem. Mladi novinarji izpod krvavca imajo za seboj že desetletne izkušnje; izdali so 57 števk glasila. Ob vsaki svečanosti priložnost izdajo posebno številko. Eno so posvetili tudi Cerkljam v NOB, izdali pa so še »Mojo kraj večerja«, »Mojo kraj danes« in »Mojo kraj jutri«. V omenjenih treh številkah so opisali življenje v Cerkljah od prvih začetkov naselja, kakor so jih pozveli iz pripovedovanj staršev, prikazali današnje Cerklje in si ustvarili podobo bodočih Cerklj. V številki »Mojo kraj večerja« so tako podrobno obdelali zgodovino Cerklj, da lahko služi pri solskem pouku. Komisija je pri oceni glasila pionirjev iz Cerklj upoštevala pred-

Rudi Martelj

Pred dnevi smo spremili k zadnjemu počitku Rudija Martelja, koroškega borca, komuniste in plodnega družbenega delavca z Jesenic.

Rudiju je bilo 15 let, ko je izbruhnila prva svetovna vojna. Takrat je za seboj imel že eno leto trdega dela. Oče Jurij je imel na skrbi desetletno družino; tako je mladi Rudi že v rosnih mladosti okusil tegobe delavskega razreda. Službovanje v 17. regimentu v Judenburgu je vneslo v njegovo revolucionarno srce srečanje z odkritim uporom. Toda upor je bil zadušjen in Rudi se je vrnil domov, izčrpan in bolan.

Komaj se je Rudi vrnil, je zvedel, da hočejo odrezati kos slovenskega ozemlja in ga vključiti v naslednjo tiste domovine, ki jo je zasvoščil v Judenburgu. Prostovoljno je prijel za orožje in postal bорец za severno mejo.

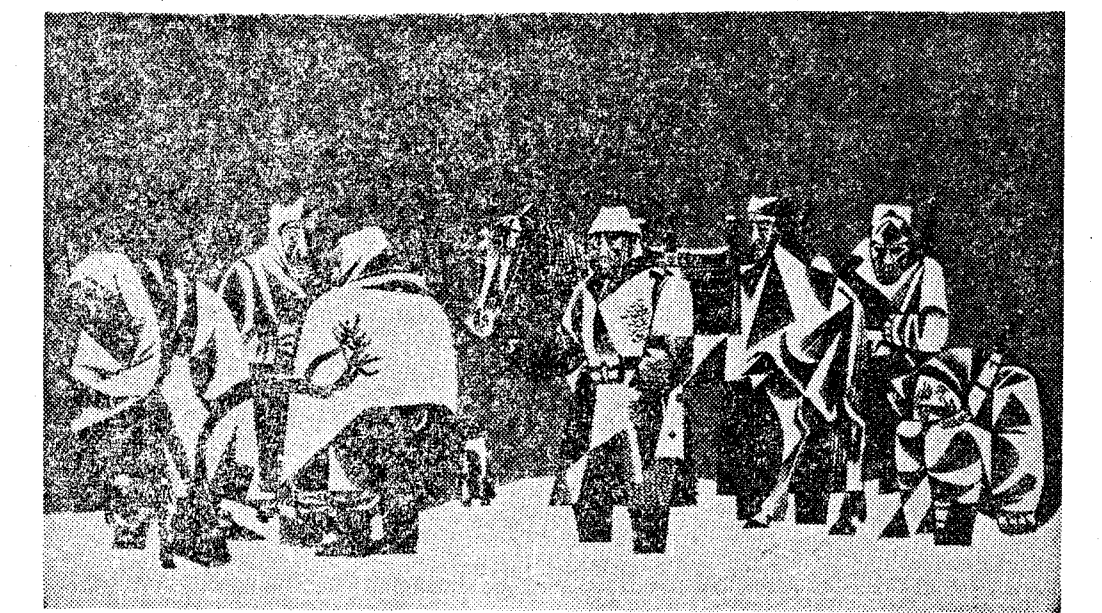
Kot dvajsetletnega izkušnega fanta ga srečamo pri Verglesu (sedaj pri Kobalu) na konferenci komunistične partije. Oblast je za Rudijevo delovanje kmalu izvedela; odšel je v Francijo in se po dvanajstih letih vrnil. Nadaljnjih osem let je bila najbolj mirna doba v njegovem življenju. Delal je in skrbel za družino. Vendar je bilo tudi tega življenja kmalu konec. Encinstiridesetega je odšel drugič braniti domovino. Ko je bila dežela pregažena, se je Rudi vrnil domov. Zavojevalci pa so ga poznali še od prej, ko se je boril za slovensko mejo na Dravi. Izselili so ga v Srbijo. Iz pregnanca je kmalu zrastel aktivist, nato obveščevalec in borec.

Rudi se je pridružil borcev Valjevškega odreda in se boril proti četnikom. Postal je komisar in spet član tiste partije, v katere vrstah je že bil — med dvajsetimi in trindvajsetimi leti.

Jeseni 1945 se je zopet vrnil na Jesenice in se že četrtil zapostil v železarni. Od takrat je delal, kot da se ne bi še nikoli nič zgodilo, kakor da ne bi še nikdar držal orožja, kakor bi ne bil v Judenburgu... Majhen, šibak, uninega zdravja. Umrl je kot patriot in komunist z velikim poslušom za poštenje. humanost in delavski razred. V našem spominu bo živel še naprej.

tečaj prva tovrstna akcija; pionirski odredi so morda ponekod podcenjevali svoja glasila. Upamo, da se bodo prihodnjih akcij udeležili v večjem številu.

Prvo nagrado je prejelo glasilo »Odmevi izpod krvavca« pionirskega odreda osnovne šole v Cerkljah na Gorenjskem. Mladi novinarji izpod krvavca imajo za seboj že desetletne izkušnje; izdali so 57 števk glasila. Ob vsaki svečanosti priložnost izdajo posebno številko. Eno so posvetili tudi Cerkljam v NOB, izdali pa so še »Mojo kraj večerja«, »Mojo kraj danes« in »Mojo kraj jutri«. V omenjenih treh številkah so opisali življenje v Cerkljah od prvih začetkov naselja, kakor so jih pozveli iz pripovedovanj staršev, prikazali današnje Cerklje in si ustvarili podobo bodočih Cerklj. V številki »Mojo kraj večerja« so tako podrobno obdelali zgodovino Cerklj, da lahko služi pri solskem pouku. Komisija je pri oceni glasila pionirjev iz Cerklj upoštevala pred-

Subic Ive: Kolona, 1958 — barvni linorez

Smiljan Rozman: »RUŠEVINE«

Smiljan Rozman, mladi slovenski pisatelj, se vse močnejše uveljavlja v slovenski književnosti. Napisal je že večje število del, med njimi romane Nekdo, Obala, Druština, Brusač, knjigo črtic za otroke in dve knjigi novel. Dobil je tudi več literarnih nagrad. Zdal je pri založbi Obzorja v Mariboru izšel njegov novi roman z naslovom Ruševine. Medtem ko v svojih drugih delih sega Rozman predvsem po sodobnih vprašanjih, se je v Ruševinah lotil vojne tematike in segel v čas nemške okupacije.

Roman Ruševine pripoveduje o okupiranem slovenskem mestu, ki ga pisatelj sicer nikjer ne imenuje, vendar bo bralec takoj spoznal, da gre za Maribor, mesto ob veliki reki, prek katere sega most. Ki spaja oba dela mesta. Ta most je tudi vzrok pogostih napadov zavestnih ljudi v zadnjem obdobju vojne. Ob enem takih napadov se zruši tudi rumena hiša v mestu in v kleti najdejo smrt številni prebivalci, med njimi tudi mati in dekle Maksa, osrednjega junaka zgodbe. O Maksu pravzaprav ne vemo dosti — ne kdo je, ne koliko je star, ne kaj dela. Je pa to mladi fant, ki sovraži Nemce in ki z bombardiranjem iz-

gubi vse — mater, dekle in vse svoje imetje. Njemu ob stran postavlja pisatelj še izumitelja, gospoda Filipa, ki se ukvarja s tehničnimi problemi, sicer pa je poštenjak in prav tako nasprotnik nacizma, Nemcev in vojne. Tu je še prijateljica Maksove matere gospa Gertruda. To so pozitivni liki romana. Njim nasproti pa stoji vohlač Serif, ki iz neumnosti dela za Nemce, medtem ko njegova žena v Nemčiji rodi »čistokrvne otroke« za nemško raso. Drugi podrejenik je Ivan. In še dva nemška oblastnika, blokfirer in grupenfirer. Maks in gospod Filip po bombardiranju obratunata najprej s Serifom, ki sam spozna svojo zablodo in se obesi, nato pa še z izdajalcem Ivanom. Na pogrebni svečanosti spustita opeko na govornika, končno pa se pripeljejo še na zborovanje nacistov in z brozastekami pobijeta kup sovražnikov, potem pa tudi sama padeta.

V začetku romana je pripoved realistična, kot v vseh drugih Rozmanovih romanih. Toda sčasoma prehaja pisatelj v svoji pripovedi iz realnega okvira v neresničen svet simbolike in vizije, v svet surrealističnih prividov in halucinacij. In

sodelujejo pri sestavljanju vsebine pretežno sami, le zahtevnejše delo opravijo njih »mentorji« — prosvetni delavci. Le-te moramo še posebej pohvaliti, saj žrtvujejo v ta namen mnogo prostega časa. Tudi vloga borcev pri pionirskih glasilih je zelo pomembna; na podlagi njihovih pripovedovanj in nasvetov pionirji pripravljajo gradivo iz NOB v obliki spominov. V okviru jugoslovanskih pionirskih iger pa je republiški odbor ZZB NOV Slovenije poleg natečaja za najboljše odredno glasilo pripravil še nekaj natečajev, katerih poglavitni namen je bil, poglobiti seznanjanje mladine z NOB in revolucijo. Kmalu bo republiški odbor v sodelovanju z Zvezo prijateljev mladine Slovenije priredil natečaj za razstave predmetov, ki jih imajo starši ali pionirji iz NOB. Tako bomo odkrili še mnogo gradiva o NOB in revoluciji, ki bi sicer marsikje obležalo pozabljeno.

ZŠ

Pravni nasveti

V svojem obširnem pismu pišete, da že od vojne bočate za tremi neozdravljivimi boleznimi. Bili ste borec NOV in ste ob napadu Nemcev leta 1944 pri Ribnici oglušeli na levo uho. Imate tudi specialne izvide poliklinike v Ljubljani, prvega iz leta 1964. Druga bolezen je zaradi vnetja sinusa v glavi. Tretja vaša bolezen je živčna izčrpanost. Vse te bolezni ste si nakopali zaradi vojnih naporov, posebno še neposredno po vojni kot podoficir KNOJ. V vojski ste bili namreč do 15. XII. 1946, ko ste bili demobilizirani. Pri spopadih s sovražnimi bandami ste si tako izčrpali živce, da so vas spomladi 1946 poslali na zdravljenje in potem na okrevanje. Zato sprašujete, ali bi mogli uveljaviti invalidnino zaradi bolezni in kam naj se zaradi tega obrnete. Pri tem omenjate, da vsa povojna leta niste mogli uveljavljati invalidnine, ker niste imeli potrebnih zdravniških dokumentov.

Dalje omenjate v svojem dopisu, da imate zaradi ude-

ležbe v NOV in službe v JLA po vojni priznano delovno dobo, in sicer od leta 1942 do 1943 devet mesecev enojnega štetja, za čas od 1943 zaradi dvojnega štetja 4 leta in 26 dni, ter po vojni 1 leto, 6 mesecev in 29 dni. Zato sprašujete, kako se šteje čas po vojni tistim, ki so z orožjem v roki preganjali sovražne bande. In pa, ali imate kake pogoje za invalidsko upokojitve?

Vaše prvo vprašanje se nanaša na pravico do invalidnine. Ali imate možnost, da dosežete priznanje vojaškega vojne invalida in dobite ustrezen invalidnino? Zakon o vojaških vojnih invalidih določa v čl. 1, da je vojaški vojni invalid tisti, ki je pri opravljanju vojaške dolžnosti ali kakšne druge dolžnosti za vojaške cilje in cilje državne varnosti doživel rano, poškodbo ali bolezen in je zaradi tega njegov organizem okvarjen za najmanj 20 %. Po čl. 4 cit. zakona se pravice po zakonu o vojaških vojnih invalidih priznajo tudi, če gre za bolezen, ki jo

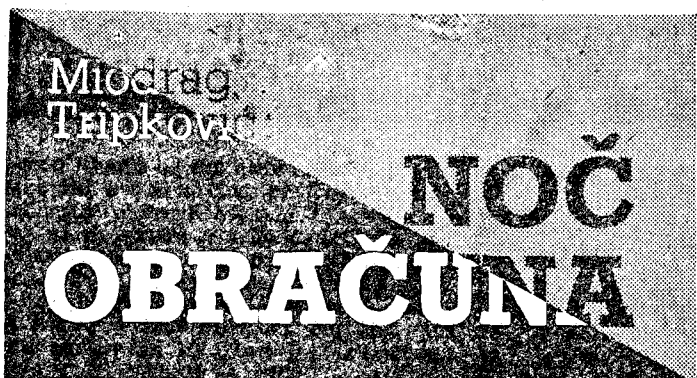
je imel invalid že prej, pa se je v vojni poslabšala, ali pa za bolezen, o kateri ni mogoče zanesljivo sklepati, da je nastala zaradi vojnih naporov, pač pa je mogoče sklepati, da so vojni napor precej vplivali nanjo. Po čl. 94 istega zakona gredo invalidske pravice tudi osebam, ki so zadobile poškodbo, rano ali bolezen pri opravljanju dolžnosti za cilje državne varnosti ali narodne obrambe ali zaradi opravljene take dolžnosti v času od 15. 5. 1945 do 31.12. 1947, in je zaradi tega njihov organizem okvarjen za najmanj 20 %.

Po teh določilih bi vam glede na vaše podatke šlo svojstvo vojaškega vojnega invalida, če ne bi čl. 99 istega zakona določal, da se zahteve za priznanje svojstva vojaškega vojnega invalida zaradi bolezni, vložene po 31. 12. 1952, ne bodo jemale v pretres. To torej pomeni, da ste zamudili rok za vložitev zahtevka. Res je, da so tudi po tem času izjemoma priznavali invalidnino v posameznih primerih tudi tistim, ki so rok zamudili. Toda to so bile izjeme. Vsekakor se čudimo, da niste do sedaj ukrenili ničesar in da ste šele leta 1964 dobili prvo zdravniško spričevalo o naglušnosti, ko pa ste že leta

1944 (!) izgubili sluh, leta 1946 pa ste živčno oslabele. Saj ste se vendar že takrat zdravili v bolnišnici? Morda bi šlo kvečjemu le v primeru, če je bila izguba sluha posledica rane ali poškodbe, ne pa bolezni. Svetujemo vam, da se obrnete na invalidske referente vaše občine, kjer boste dobili vse podatke o pogojih za vložitev zahtevka, vendar pa dvomimo, da vam bo uspelo.

Vaše drugo vprašanje se tiče štetja časa po 15. 5. 1945. Po zakonu o pokojninskem zavarovanju se v smislu čl. 142 šteje zavarovancu čas, ki ga je po 15. 5. 1945 prebil v JLA do demobilizacije, kot posebna doba v dejanskem trajanju in po odbitku obdobja, ko je odslužil kadrski rok, če ob odpustu iz vojske ni bil oficir, aktivni podoficir ali vojaški uslužbenec.

Pri tem omenjate, da ste zaprosili za invalidsko pokojnino, obenem pa navajate, da ste kmet, ki ima 127.600 din davka. Verjetno pa imate v mislih invalidnino po zakonu o vojaških vojnih invalidih, ker najbrž niti po zakonu o invalidskem zavarovanju ne izpolnjujete pogojev za pokojnino, saj po odpustu iz vojske niste bili nikjer zaposleni, kot je sklepati iz vašega dopisa.

Fant pa se je hitro sklonil, pokril z roko tisti del slušalke, ki se vanj govoril, njej pa šepnil na uho:
— Naj pride... naj takoj pride.

Zenska ga je pogledala z razprtimi očmi, v katerih so se odražali strah, vznemirjenje in nerazumevanje. Vendar je novo misel hitro navezala na izgovorjeno besedo:

— Toda, pridi takoj... Začenjam se bati... Nocoj me samota prvič plaši, dragi...

Zadnje sporočilo je povedala kot velika igralka. Počasi je spustila slušalko in dvignila oči k fantu, ki jo je smehljalje opazoval. V tem nasmehu je ta hip začutila prav toliko prezira kot občudovanja.

Dvanajsto poglavje:

DVA REVOLVERSKA STRELA

Avto se je ustavil pred vhodom. Von Kempfer je stokaje nerodno zlezal ven in močno zaloputnil vrata. Nato je obrnil ključ v ključavnici in stopil k hišnim vratom. V eni roki je nosil zavito steklenico šampanjca, eno izmed mnogih, ki jih je imel skrite v svojem stanovanju in ki jih je vzel od tistih, ki so jih odredili za sprejem. Z drugo roko je izvlekel ključ od vhoda in ga porinil v ključavnico. Ključ se ni obrnil. Ko je v jezi nekajkrat zaklel, se je nazadnje spomnil, pritisnil na kljuko in tako ugotovil, da so vrata odprta.

»Ta šušmar Edschmidt je ni spomnil, naj jih zapre, ko ga je spremila,« je pomislil major, in ko je od znotraj obrnil ključ, je s težkim korakom stopil po betonirani stezi proti vratom.

»Se je budna,« je pomislil, ko je zagledal majcen žarek svetlobe med oknom in rolojem za zatemnjevanje. »Morda pa je pustila luč zaradi mene.«

Ključ se je v vertikalni ključavnici dvakrat voljno obrnil. Počasi je odprl vrata kot tolikokrat, kadar je vedel, da spi, ko je prihajal. Zaklenil je vrata in se napotil k spalnici. Njegovi medvedji koraki so postali neslišni, prožni, in posrečilo bi se mu, da bi se pritihtatil neopaženo, ko bi tu in tam ne zaškripala deska.

Sobna vrata so bila samo priprta; snop svetlobe, ki je uhajal med njimi in zidom, je blažil temo v predsobi in mu pomagal, da ni zadel ob kak predmet. Sodeč po gotovem koraku pa je ta obiskovalec očito natanko vedel za vsako stvarco, kje je njeno mesto, in se je lahko prav tako gotovo znašel tudi brez te svetlobe, ki mu je osvetljevala pot.

Centimeter za centimetrom je potiskal vrata proti sobi, vse dokler je ni zagledal, kako leži na postelji in s široko odprtimi očmi gleda proti vratom.

— U-u! — je polglasno zakrutil, močno odrinil vrata in stekel v sobo. V teku je vrgel steklenico na drugo posteljo, sam pa se je z vso težo vrgel na iztegnjeno telo, grobo razgalil njeno haljo in zakopal svoj obraz med dojki, ki sta se razburjeno dvigali, ko da ga prvič čutila na sebi.

Prav takrat pa, ko se je začel pačiti od strasti, je začutil nekaj trdega in hladnega na zatilju, ko da se ga je dotaknila kača, in zaslišal glas, ki je ob njem odrevenel in ob katerem se mu je v glavi še bolj skalilo kot od želje; da bi se nasitil ženskega telesa.

— Majon von Kempfer, — je rekel ta glas mirno, a dovolj prepričljivo, — ne ganite se, dokler vam ne dovolim.

In ni se ganil. Njegov obraz je bil še vedno na njenih prsih, toda te prsi ga niso več dražile in opijale s svojo čvrstostjo, ampak so ga dušile. Zazdelo se mu je, ko da mu je glava v primežu, ki se vse bolj stiska in ga vse bolj duši.

Neka roka mu je privzdignila uniformo in izvlekla revolver iz toka. Tedaj je isti glas, ki ga je, dva, tri dni navdušen poslušal v svoji pisarni, ukazal:

— Vstanite in sedite v naslonjač. Za najmanjši nepremišljen gib vas ubijem.

Z muko je dvignil svoje težko telo, iskaje oporo v mehki žimnici. Nazadnje, ko je že stal z nogo na podu, je iz njega kot iz vulkana izbruhnil bes in z vso močjo je udaril žensko z dlanjo po obrazu.

— Psica!... Prostitutka!... — je zarjovel major in znova zamahnil, toda preden se mu je posrečilo, da bi jo drugič udaril, ga je neka roka od zadaj zgrabila za ovratnik in ga močno potegnila.

Začutil je, kako se mu izmikajo tla pod nogami in naslednji trenutek je kot vreča tresčil poleg naslonjača, kamor bi moral sest.

— To mi boš plačal, pes! — je z zamolklim glasom zatuhlil proti fantu. Tako je izbulil oči, da bi človek pomislil, da mu bodo vsak hip skočile iz očesnih jamic.

— Če izgovorite samo še eno besedo tako glasno, vas bom ubil, — je rekel Nenad s takim glasom, da je major že naslednji stavek povedal z normalnim glasom, čeprav ni vseboval nič manj grožnje kot prejšnji.

— Ne boš se izmazal, jamčim ti. Potem pa ti bom sodil jaz osebno tako, kot nisem še nikomur, — je rekel Nemec, rdeč v obraz kot kuhan rak.

Fant se je prezirljivo zasmejal.

— Da bi se vam izpolnila ta želja, major, se morata pred tem zgoditi dve stvari: vi se morate izmazati in mene ujeti. Jamčim vam, da se ne prvo ne drugo ne bo zgodilo.

Major je mukoma vstal in se sopihaje od utrujenosti in besa zavajal na naslonjač. Ko je še enkrat ošinil s pogledom naprej fanta, nato pa žensko, ki je sedela na postelji in držala desno roko na tistem delu obraza, kamor je dobila klofuto, je z drhtečimi prsti hlaglo razpel uniformo kot človek, ki se duši, in skoraj odtrgal dva naslednja gumba.

— Vi ste iz Obradove bande? — je pokazal major več spoštovanja, ko je fanta prvič odkar je prišel, nagovoril s »vi«.

— Iz Obradovega odreda, — je odvrnil Nenad mirno.

Major je živčno zamahnil z roko, ko da je hotel reči: »Mar to ni vendar isto!«

— Morate priznati, da ste tokrat naselili, von Kempfer. Ves načrt, da vas preslepimo in pokončamo vaše agente v tem mestu, si je izmislil prav Obrad Ostojič, komandant odreda.

Major je pihal in otepal z nogami kot človek, ki je dobil srčni napad.

— Ze več mesecev nas je mučilo vprašanje, kako naj se znebimo vaših agentov v mestu, — je nabujal fant in se igral z revolverjem. — Za nekatere manjše ovaduhe smo vedeli, a prav tako smo bili trdno prepričani, da so poleg njih še tisti pravi izdajalci, ki so se spretno prikrili, ki pa so vsak dan poslali kakšnega poštenega meščana v smrt. Da bi to zvedeli, se je bilo treba približati vam in zvedeti od vas tisto, kar bi nas zanimalo.

Major je vrgel proti fantu poguben pogled, nato pa je naprej sopihal in se potil.

— Pred nekaj dnevi se je ponudila idealna priložnost, — se je fant dalje naslajal. — Ujeli smo vaše vojake, ki so storili mnogo zlega v Orahovcih, in tudi Maričevega sina, ki se je ogorčen zaradi smrti svojega očeta in brata, res napotil k vam, da bi vam ponudil svojo pomoč in tako masčeval domače. Tedaj sem jaz stopil na oder, major. Najinega srečanja in vsega, kar je sledilo, se brez dvoma spominjate, zato vam s tem ne bom drezal v rano.

Major je zamrmral nekaj sebi v brk in se zavrtel v naslonjaču, tako da je zaškripal in zapokal, ko da mu vsak hip razpadel pod njegovo težo.

(Konec prihodnjic)

Benčinova mati iz Goč

Mnogi politični in vojaški funkcionarji iz NOB se imena Franciške Benčina dobro spominjajo. Koliko partizanov, obveščevalcev, kurirjev in terencev je šlo skozi domačo Benčinovo mame iz Goč 15 pri Vipavi, je težko odgovoriti.

Prve dni novembra 1941 je njo in njenega moža povezal z narodnoosvobodilnim gibanjem znani ilegalce Peter Zorž-Tekač, doma iz Goč. Na sestanku, ki so ga imeli v kraju pod »Jasnom« za vasjo Goče, je dejal Tekáč: »Mami-

ca, treba bo kaj več pomagati, ne samo s hrano. Slišati je, da prihajajo četniki in že iščejo svoje somišljenike.« Odvrnila je: »Pripravljena sem pomagati, kolikor bom mogla in kolikor bom kos težki nalogi.« Tako je dejal tudi njen mož. Na sestanku sta bili tudi Radica Žgur-Jasna in Martinova iz Podrage. To je bila prva peterka v tem kraju,

ki je pričela že leta 1941 delovati za NOB.

Naslednjega leta so pri Benčinovih napravili bunker, kjer je vse do začetka 1943 delovala tehnika. Tiskali so mladinski list, Primorski dnevnik, pozivnice za NOB, razne letake, brošure in drug propagandni material. Tehniko je organiziral in vodil Zdravko Čebren.

Benčinova mama je sprejemala partizanske in politične funkcionarje, jih hranila in jim nudila prenočišče. Sprejemala je tudi pošto iz karavle P-14 in jo prek svoje zveze pošiljala naprej. V njeni hiši so dobili zdravniško pomoč mnogi ranjenci, na sestankih, tečajih in seminarjih pa so se sestajali mladinski funkcionarji. Še danes se živo spominja tovarišev Mire Dračičeve, Jočeta Smoleta, Maruščičeve, Martina Grejca, Beblerja, Viljana, Popita, Kneza in še drugih.

Leta 1943 je znani izdajalec, črni Martin, ki je najprej partizanil, nato pa se sovražniku prodal, izdal Benčinovo družino. Dne 19. marca 1943 so pokojnega moža Ivana, ki je umrl zaradi posledic mučenja v zaporu, privezali na drevo in nanj spustili pse; dobil je 36 hudih ran po vsem telesu. Vso družino pa so Italijani naložili na tovarnjak, mater celo zvezali, in vse odpeljali v tržaške zapore Coroneo. Koliko je tam pretrpela Benčinova družina, o tem bi lahko napisali zajetno knjigo.

Po razpadu Italije se je Benčinova družina vrnila domov. Zaporji niso nikomur od družinskih članov zlomili volje do dela za NOB. Še z večjo vnemo, še bolj strnjeno in zagrizeno so se oprijeli NOB

in OF. Sin Danilo, takrat še mladoleten, je postal sekretar SKOJ, hčerka Silva pa je delala na Pokrajinskem komiteju SKOJ za Slovensko Primorje. Mati pa je vneto delovala doma; v njeni hiši so se vrstili obiski in sestanki gospodarske komisije, angleške in ruske misije, javke karavle P-14 in mnogih funkcionarjev.

Kako danes živi Benčinova mama? Čeprav bolna na srcu, ledvicah in glavi, čeprav je ostala sama pri hiši (sin Danilo je leta 1956 kot težak vojni invalid s činom poročnika umrl zaradi vojnih posledic) je zelo živahna in zelo rada razpravlja o vseh važnejših dogodkih doma in po svetu. Ima štiri hektare zemlje, ki malo rodi. Na leto pa plača 60 tisoč dinarjev danka. Lani ji je toča trikrat tolkla po vinogradih in njivah in pridelkek je bil zelo majhen. Ima 15.000 dinarjev pokojnine, delovno dobo pa si šele sedaj ureja.

Potočila je: »Ne dajo mi pomoči, ne znižajo davkov.« Benčinova mama, ki je stopa v 64. leto, pa je vseeno zadovoljna, ker stori bojni tovariši niso pozabili nanjo. Za vsako novo leto prejme nad 50 čestitk. Letošnjim se pridružujemo tudi mi. L. K.

Zaselek, ki ga Nemci niso odkrili

Zaselek Osredok pod Pohorjem se lahko pohvali, da ga Nemci v času štiriletnje okupacije niso odkrili. V tem zaseлку je bila kurirska postaja »TV 27«, katere komandir je bil Polde JUVAN iz Zagorja s partizanskim imenom Igor. Postojanka je bila — od spomladi 1944 do osvoboditve — v leseni hiši v zaseлку Osredok št. 27, last Jakob in Ane STRITAR. Sicer pa sta v tem zasečku samo še dve hiši: Antonije Sehur in Franca Divjaka.

Vseskozi med vojno so ljudje v tem zasečku sprejemali partizane z vso toplino in jim nudili vse, kar so imeli. Ziveli so složno in trdno odločeni, da ljubosumno pazijo na svoje borce. Morda je prav v tem najpomembnejši odgovor na vprašanje, zakaj Nemcem nikoli ni uspelo priti v Osredok. Ti ljudje so bili skromni med vojno, kakor so tudi zdaj. Poznajo sicer besedo »napredek«, le občutili in doživeli je niso. Petrolejke briljo v njihovih hišah, še vode nimajo, da ne govorimo o cesti, ki je zanje samo pojem. Pa vendar so tako veseli, če jih kdo obišče. To sem pred dnevi občutil sam, ko sem po dobrih dveh urah hoda z Blance, skupaj z Mirkom BOSTIČEM iz Krškega, nekdanjim partizanom z Bohorja, prišel k njim. Več ur sva bila pri njih, pa so tako hitro minile... Marsikaj zanimivega sem zvedel.

Jakob (87) in Ana (70) STRITAR sta mi tole povedala:

»Ponosna sva, ker je bila v naši hiši postaja »TV 27« in da sva tudi midva prispevala svoj delež v NOV. Lažna pa je trditev, da Nemci niso prišli v našo vas. O ja, prišli so, samo le kot ujetniki! Veste, Igor je bil nadvse iznajdljiv. Spominjava se dogodka, ki bi bil za nas kmalu usoden. Nekoč se je približala naši vasi nemška patrolja. Na srečo so borci »TV 27« z njo hitro opravili. Dne 25. decembra 1944 pa so Nemci požgali bližnjo vas Pokojni vrh. V eter nam je prinašal gorečo slamo in pokalo je na vse strani. Pa se je vse srečno končalo. Vas ni pogorela in ostali smo živi!«

Franca DIVJAK (72) pa je dodal:

»Nemci so verjetno slutili, da je nekeje pod Bohorjem »TV 27«, toda na srečo je niso našli. Petindvajseti december je bil za nas najhujši, pa tudi najdaljši dan. Sredi dneva je padal ožen na naše slamnate strehe, Nemci pa so bili že tako blizu, da smo slišali njihovo govorico. Odkrili nas pa le niso. To je sedaj že preteklost. Želimo, da bi nas na občini razumeli in nam nekoliko pomagali. Ostareli smo že in pri petrolejkah slabo vidimo...«

Antonija SEHUR (75) (prej »pri Kranjčevih«) pa je bila kratka:

»Če ste prišli pobirat za elektriko, vam povem, da nimam denarja. O dogodkih med vojno — kaj bi pripovedovala! Stori!

smo le svojo dolžnost, to pa je vse!«

V Osredku pod Bohorjem živi danes 14 ljudi. Pridno obdelujejo zemljo v pričakovanju na boljši, jutrišnji dan...!

Drago Kastelic

PRI ZAVODU BOREC SO V DECEMBRU 1965 IZŠLE NASLEDNJE KNJIGE:

VSTAJA JUGOSLOVANSKIH NARODOV
cpl. 21 N. din — pus. 30 N. din

22.000 km OD KRAGUJEVCA DO KRAGUJEVCA
II. del — ppl. 20 N. din —

22.000 km OD KRAGUJEVCA DO KRAGUJEVCA
III. del — ppl. 25 N. din

Obe knjigi sta nadaljevanje spominov Antona Miliča. V prijetni obliki opisuje spomine na dolgo partizansko pot, ki jo je začel v Kragujevcu leta 1941 in zaključil zopet v Kragujevcu ob koncu vojne. I. del knjige 22.000 km OD KRAGUJEVCA DO KRAGUJEVCA je še na zalogi — cena ppl. 16 N. din.

DUŠKO KALIČ:
PEKEL NI NA NEBU
ppl. 13 N. din

Tik pred izidom je knjiga:
VLADO AMBROŽIČ:
PARTIZANSKA PROTIOFENZIVA
ppl. 20 N. din

VINKO IN RAJKO

Rajko Modrej je doživljal svojo štirinajsto pomlad, ko se je nebo zatemnilo zaradi nemških bombnikov, ki so tistega usodnega 6. aprila nesli svoj smrtni tovor bomb nad jugoslovanska mesta. Kmalu zatem so prišli še zeleni vojaki, s čeladami globoko na obrazih. Ljudje so jih s strahom opazovali, kako so z osornimi koraki in brezbrižno surovostjo teptali našo zemljo. Vsega tega in besede »vojna« Rajko od začetka še ni mogel pravilno razumeti. Samo slutil je, da je to nekaj groznega...

Zivljenje je sicer teklo dalje. Kmalu so se v koroških gozdovih pojavili prvi partizani. Rajko se je zaposlil v mežarskem rudniku in kmalu postal tudi vnet aktivist. Sprva je samo trosil letake po Jerjavu, Črni in rudniških objektih, zbiral je obveze in zdravila, pozneje pa tudi strelivo. Kot otrok se je lahko

skoraj nemoteno gibal tudi v neposredni bližini sovražnikovih postojank. Spomladi 1944 je nekeje dobil dva svežnja protitankovskih bomb in ju nesel partizanom. Pred njim je šla njegova mati Angela kot nekakšna izvidnica. Bomba je izročil partizanu Unionu.

Dne 9. avgusta 1944 so mu Nemci s pomočjo domačih izdajalcev sredi belega dne pri Počelu v Spodnjem Javrtju zverinski pobili dva strica, njuni ženi in teto. Kmalu so tudi Rajku postala tla pod nogami prevročna, zato je moral k partizanom. Pridružil se je enoti Koroškega odreda, ki ji je poveljeval Ivan Hercog-Tim. Z njim je odšel k partizanom tudi Vinko Kočivnik, doma nekeje v okolici Vuze-nice.

Oba fanta, vrstnika, sta postala kurirja. Spretno sta prenašala pošto po nevarnih po-

teh in se vedno ob pravem času izognila nevarnosti.

Tisti dan je jesensko sonce sijalo na pobočja Uršlje gore. Bilo bi lepo, leči v mah ali med praproter se zasanjati v minule čase in vabljivo prihodnost, a morala sta naprej v odred, kjer ju je pričakoval Tim. Toda k njemu nista prišla nikoli. Nenadoma sta zagledala pod seboj, na Krpuhovi rebri, kolono nemških vojakov, ki se je pomikala proti osrčju gore. Brez oklevanja, bojaželna, sta s puško in brzo-strelko vžgala po pritepenih. Tudi Nemci so odgovorili s streljanjem. Fanta sta bila v hipu na tleh, toda bilo je že prepozno. V trebihih sta začutila ostre bolečine, postalo jima je slabo, najbrž so začeli mimo njiju drseti prividi. Še sta živela, ko so se nad njima sklonile sive in mrke postave. Vinko je kmalu umrl, Rajko pa je še živel, ko so ga

sovražniki naložili na nosila. S slabotnim glasom je klical svojo mater, ki pa njegovih klicev ni mogla slišati. Ko se je kolona vračala proti Jerjavu, jo je srečala Rajkova sestra Slavica. Ni vedela, da leži pod pokrivalom na nosilih njen hudo ranjen brat.

Mrtvega Vinka in še živčega Rajka so Nemci zanesli na pokopališče v Črni, kjer so ju slekli. Proti večeru so dali Rajku odrešilni strel. Čez noč so ju pustili ležati gola.

Toda čez noč je zapadlo za tri prste snega in pokrilo njuni trupli. Kot bi ju še narava hotela zaščititi pred pogledi sovražnikov.

Pokopali so ju naslednji dan v kotu pokopališča. Eden je ležal na lebuhu, drugi na njem, povrh pa je bilo mnogo debelega kamenja.

Tako sta ta dva mlada fanta, stara komaj po šestnajst let, prelila svojo kri za boljše življenje nas vseh. Po osvoboditvi so ju prekopali in uredili nova grobova, kot sta zaslužila.

Franjo Hovnik

»Formalizem je način, ki rešuje probleme tako, da se pri tem nič ne spremeni,« pravi britanski diplomat Harold Nicholson o svojih izkušnjah z mednarodnih konferenc.

Polovica boljša kot celota. Na nekem filmskem festivalu je bil nagrajen neki švedski film, ker je bil »kratek in jedrnat«. Filmski producent je previdno zamolčal, da so predvajali samo polovico filma, ker so drugo polovico zgubili ob odposiljavi iz Stockholma.

Znanstveno ugotovljena brbljavost. Švedski etnograf dr. Strindberg je nedavno objavil rezultate svojih raziskovanj, ki jih je opravil na petih celinah. Med drugim je ugotovil, da so najbolj molčeč narod Finci, medtem ko so najbolj govorni in pri tem najbucnejši Italijani, Brazilci in Mehikanci.

Tuje perje. Neki francoski književnik je takole obračunal z nekim kritikom svojega dela: »Kdor utemeljuje svoje nazore s številnimi tujimi citati, se duhovno oblači v perilo drugih pisateljev...«

Motorizirani nogomet. V ZDA? Ne, to pot v ZSSR, kjer so nogometne tekme med igralci, ki se podijo za nogometno žogo z motornimi kolesi, močno priljubljen šport. Prva takšna — »neuradna« — tekma je bila pred dvema letoma, zdaj pa so že prava državna prvenstvena tekmovanja motoriziranih nogometašev, pri katerih sodelujejo moštva iz devetih republik. Nogometne tekme so na navadnih igriščih. Moštvo sestoji iz petih igralcev: iz vratarja, krilca in treh napadalcev. Zoga pa je precej večja kot pri »klasični« nogometni igri.

● V Strmici pri Kninu so našli skoraj popolno okostje slona najstarejše vrste, slona, imenovanega južni slon. Okostje so našli, ko so kopali glino za izdelovanje opeke. Slon, katerega okostje so našli, je bil dolg 5 m. Tudi ta, doslej najpopolnejša najdba dokazuje, da so v davnihi v naših krajih živeli sloni, saj so že prej našli v nekaterih krajih, npr. pri Fernandovcih ob Dravi in na Kninskem polju v nekdanjih jezerskih in rečnih nanosih mnogo slonjih kosti.

● Najmočnejša radijska postaja za javne oddaje v Evropi in na svetu je 1.200-kilovatna dolgovolna radijska oddajna postaja v Monte Carlu. Ta postaja ima val dolžino 1375,3 mg. Druga taka postaja — po jačini — je luksemburška dolgovolna 1.100-kilovatna oddajna postaja, toda le tedaj, ko se obe luksemburški postaji združita in hkrati oddajata.

Zanimivo

● Na svetu živi približno 10 milijonov leproznih bolnikov (gobavcev). To število obsega seveda le prigradenje in vpisane bolnike na vseh celinah.

● Južna Rodezija, o kateri v zadnjih mesecih po svetu toliko razpravljajo in pišejo, obsega 389 tisoč kvadratnih kilometrov površine ter je na primer precej večja kot Velika Britanija. Ta dežela se razprostira na prostrani, 1000 do 1200 m visoki planoti, na kateri je podnebje pfav prijetno. Povprečna toplota znaša v najtoplejšem mesecu okrog 25 stopinj C (podobno kakor v juliju v Dubrovniku), v najhladnejšem mesecu pa 12 stopinj C. Rodezijska visoka planota je pokrita z rodovitno črno zemljo, na kateri izredno dobro uspevajo: kromar, tobak, bombaž, ameriški lešniki in pomaranče. V dolini Zambesi (ob istoimenski reki), ki je vsekana globoko v visoki planoti, pa so, spričo vlažnega in so-parnega podnebja, pogostejša za življenje neugodni. Ta del dežele je poraščen s tropskimi gozdovi, v katerih sta najpomembnejši drevesi: mahagonovec in tikovec.

● Največji prodajalec orožja na svetu so ZDA, ki dobavljajo raznim deželam za približno 1 milijardo 500 milijonov dolarjev orožja na leto.

● Največja natalnost (gostota rojstev) je v afriški deželi Slonokoščeni obali, kjer pride letno 56 novorojencev na 1000 prebivalcev. Malone prav tolikšen prirastek imajo v afriških deželah Togu in Senegalu. Zelo velik prirastek imajo tudi dežele v jugovzhodni Aziji, kjer se, po cenitvi izvedencev, rodi letno 49 otrok na 1000 prebivalcev. Slonokoščena obala pa ima tudi največjo umrljivost; v tej deželi umre letno 33,3 prebivalca na 1000 ljudi. V tropskih deželah južne Afrike in v deželah jugovzhodne Azije umira letno 24 ljudi na vsakeh 1000 prebivalcev. Najmanjša umrljivost je na Islandu — samo 6,8 ljudi na 1000 prebivalcev. Povprečna umrljivost na svetu znaša 17 ljudi na 1000 prebivalcev letno.

● Latinskoameriške dežele so 1964. leta načrpal rekordno količino nafte — 229 milijonov ton. Dvig proizvodnje je znašal 9 milijonov ton.

● Prebivalstvo našega planeta se je 1954. leta povečalo za 62.000.000 ljudi. Prebivalstvo je približno naraslo: vsak dan za 230.000, vsako uro za 3.000, vsako minuto za 130 prebivalcev in vsako sekundo za 2 nova prebivalca. Po cenitvah se je 1955. leta rodilo 127.000.000 ljudi, umrlo pa jih je 57.000.000, tako da se je prebivalstvo Zemlje v 1955. letu povečalo za 70.000.000 ljudi.

»TV 15«, najcenejši slovenski tednik, izhaja v nakladi 45.000 izvodov. Člani Zveze združenj borcev NOV Slovenije, pokažite »TV 15« tudi drugim, ki nanj še niso naročeni.

Odgovori

na »Znanje in spomin«:

1. Narodni heroj Mirko Bračič.
2. Jaka Rihar.
3. Narodni heroj Vinko Simončič-Gašper.
4. Narodni heroj Martin Kotar-Marjan.

»TV 15« izhaja vsak teden — Izdaja ga Predsedstvo Zveze združenj borcev NOV Slovenije — Zavod »Borec«, Ljubljana, Beethovnova 10 — Tisk in ključje CZP Ljudska pravica, Ljubljana, Kopitarjeva 2 — List ureja uredniški odbor — Letna naročnina 1500 dinarjev oziroma 15 novih dinarjev — Posamezna številka stane 40 din oz. 40 N. par — Naročnino pošiljate na naslov: Uprava »TV 15«, Ljubljana, Beethovnova 10, prtlj., p. predal 598-XI. ali na bankovni račun pri Narodni banki 501-9-29 — Telefonske številke: Glavni in odgovorni urednik 22-313, tiskarstvo in novinarji 22-313, uprava 23-607 — Rokopisov ne vračamo.

Znanje in spomin • Znanje in spomin • Znanje in spomin

Narodni heroj na sliki je padel decembra 1943 kot komandant 14. divizije pri napadu na Kočevje. Takrat so se borci bili za vsako hišo, za vsako ulico. Pred njihovimi nezadržnimi naskoki se je moral sovražnik umikati, dokler se ni, v varstvu letal, umaknil v močvirje srednjeveški grad sredi mesta. V tej bitki je padel komandant 14. divizije, ko je poveljeval pri premeščanju topničarjev. — Kdo?

Legendarna pot 14. divizije na Štajersko je vodila tudi prek hrvaškega ozemlja. Tamkajšnje družine so borce lepo sprejele: pogostile so jih, jim dale prenočišča in ob slovesu obilne popotnice. Sicer pa je bil pohod divizije čez Hrvaško precej naporen, kajti hiteti je bilo treba cilju naproti. Pohod divizije se je zavlekel samo zaradi napadov ustašev. V enem izmed spopadov z ustaši je padel tudi komandant Sercejeve brigade. — Njegovo ime?

Ko je 14. divizija prispela na Štajersko, se je znašla v mežuru strupene nemške ofenzive, ki je trajala od 6. do 26. februarja 1944. Borci so se pogumno bojevali, kljub mrazu, gladi in snežnim viharjem, kljub splošni, dobro opremljenemu sovražniku. Zvesti borci so bili do kraja močnejši od njihove telesne vzdržljivosti. Med njimi je bil tudi narodni heroj, ki je pozneje padel. — Kako se je pisal?

Ni še minilo mesec dni po siloviti nemški ofenzivi, ko je Tomšičeva brigada skupaj s Slandrovo brigado napadla nemško postojanko v Moravčah in jo uničila. Sledile so še akcije posameznih enot divizije na Gorenjskem in Štajerskem. V enem teh napadov je 20. aprila 1944 pri Vrhopolju nad Kamnikom padel narodni heroj, ki ga vidimo na sliki. — Kdo?

NA KLANCU

(NADALJ. IZ PREJSNJE STEV.)

Medtem ko se je obrnila proti dolini, pa je spet zakrčala, naj bežim, ker so Nemci tukaj. Pogledam proti Cerknemu in opazim, kako večja skupina ljudi teče v vas. Zato vprašam gospodinj, kam naj bežim. Zda se je obrnila proti kozolcu. Opazim, kako je prebledela in kričala: »Joj, moj mož!«

Stekla sva do mrliča. Ko sva prišla do njega, sem mu nalahno obrnil glavo. Tedaj je gospodinja olajšano vzdihnila, da to ni njen mož. ... Zato pa sem bil jaz ves iz sebe, saj je bil mrlič tisti tovariš v civilni obleki, ki je malo prej stal z menoj pred

hišo in je potem zbežal proti kozolcu. Dumdumka mu je odtrgala polovico glave. ...

Ves v grozi ob misli, da bi tudi jaz lahko ležal tako kot ta tovariš, sem napravil nekaj korakov proti kozolcu. Obstal sem kot vkopan. Prizor, ki sem ga zagledal, je bil tako pretresljiv in grozen, da ga ne bom pozabil, dokler bom živ. Pred menoj je v poglobljeni stezi ležala pobita cela kolona tovarišev in tovarišice s tečaja. Prvi je ležal blizu kozolca, zadnji pa že blizu roba z grmovjem obraščene pobočja.

Ko sem pogledal še na desno, sem ob kozolcu opazil še strašnejši prizor. Tam je ležala tova-

rišica Milojka, razgaljena, zaklana in razparana z nožem. Široka rana ji je zevala čez prsi, kri je počasi curjela. Odvrnil sem pogled in ves zmeden ter pretresen stopil samo korak dlje, do prvega sosednjega mrliča. Obstal sem in ga pogledal. Ustreljen v tilnik. Obrnil sem mu glavo in spoznal Marjana. Za njim je ležala Rozika, nato Savo, Maks, Gorenjc, Olga ter

ustreljen v tilnik. Na položni strani pobočja sta ležali Jasna in še neka tovarišica, katere imena se več ne spominjam. Pri grmovju sem ponovno obstal, se obrnil, pozabil na nevarnost, saj še nisem zatrdno vedel, kako je v Cerknem, in začel ugibati, kako se je vse to zgodilo. Smrt je imela bogato žetev! Rafali s treh strani, od šole, z žage, posebno pa iz cerkvenega zvonika

sprevedu. Vse so odnesli na pokopališče. Ko sem se vračal s pokopališča, sem srečal nekega kaplana, ki se je komaj opazno cinično smehljaj. Še ves pretresen in zmeden od vsega tega hudega, nisem temu smehljaju posvetil nobene pozornosti.

Zvečer smo se v šoli spet zbrali vsi preživeli tečajniki, nemi in globoko užalosteni. Zbralo se je tudi celotno vod-

POD LABINJAMI

drugi tovariši in tovarišice, katerih imena sem pozabil. Na čelu mrtve kolone je ležal Hojs, postaven in lep fant, ki je bil najprej ranjen na notranji strani stegna, nato pa še podlo

so vso skupino prikovali k zemlji in mnoge tovariše ter tovarišice ranili ali pobili. Nato pa so Nemci, ki so tekli mimo kleti, v kateri sem se skrival, pobili še žive s strelji v tilnik.

Popoldne sem zvedel, da je bil drugi tovariš, s katerim sem se umikal, ime mu je bilo Ivan, dokler nisem prišel v Labinje. V prvi hiši sem vprašal, kam so šli tovariši, ki so pribežali iz Cerknega. Kmet mi je odgovoril, da v vas ni bilo nikogar.

Nato me je vprašal, kaj se je zgodilo v Cerknem, ko je tam tako pokalo. Povedal sem mu, da so nas Nemci presenetili in da imamo precej žrtev. Pri tem kmetu sem čakal dobre pol ure in ker ni bilo več slišati streljanja, sem se obrnil in se začel oprezno bližati Cerknemu. Prispel sem do mrtve kolone. Tam sem se našel domačine, ki so mrličje nosili v dolino. Priključil sem se žalostnemu

stvo tečaja. Tovariš Bratko je posvetil kratek govor tragediji tega dne in nazadnje dodal, da smo vsi tečajniki položili izpite z odličnim uspehom. Nato sem se oglašil še jaz. V imenu tečajnikov sem se zahvalil vodstvu šole, nato pa pozval tudi tečajnike, da kljub žrtvam ne smemo kloniti. Še bolj se moramo bojevati proti okupatorju in domačim izdajalcem. Predlagal sem tudi, da se vsako leto zberemo v Cerknem in se poklonimo spominu padlih borcev.

Takoj po sestanku smo mimo Zakriža odšli iz Cerknega. Po kratkem počitku v tej vasi, kjer je bil štab korpusa, smo nadaljevali pot na Sentviško planoto. Proti jutru smo se ustavili v neki vasi, katere ime sem se pozabil. Tam smo se ločili od Gorenjcev, ki so odšli proti domu. Ob slovesu smo skupaj zapeli neko partizansko pesem. Med petjem smo jokali. Peli smo tečajniki in predavatelji. Peli smo in jokali, ker je v nas popustila živčna napetost in ker smo s tem hoteli pokazati sebi in drugim, kako nas nesreča ni zlomila.

Andrej Rupnik-Bradati

Rekorder — skrivač

Čudnega človeka je srečal neki miličnik blizu Bitole, blizu grške meje. Oblečen je bil v elegantno temno modro obleko, belo srajco, klobuk in moderno kravatno, v rokah pa je nosil črne nizke čevlje. Ustavil ga je in začel spraševati, kdo je in kam gre. Osebe izkaznice ni imel, zato ga je miličnik odpeljal na postajo.

Tam je neznanec povedal, da se piše Luka Mirotič in da je doma iz Grbavcev pri Titogradu. Nekoč, pred zadnjo vojno, je bil študent pravoslavnega semenišča. Od leta 1945 dalje se je skrival, zdaj pa je hotel prek meje v Grčijo v samostan Hilandar.

Seveda so čudnega rekorderja poslali v Titograd, kjer so se

će, je vprašal tudi po Luku. To vprašanje, čisto slučajno, je bilo krivo, da je skrivač še bolj trpel.

Po petih mesecih so Mirotiči nekako začeli sklepati, da je najhujše že mimo, da so naše oblasti že pozabile na Luko. Zato so ga spravili v hišo, ki stoji na samem. Za primer, če bi kdo prišel, so zgradili Luku skrivač, kjer se je lahko naglo skril. To je bil večji zaboj s pregrado, ki so jo pokrili z moko in vrečami.

Luka se je vsa naslednja leta ukvarjal s sortiranjem tobaka. Družina je kot odlični proizvajalec dobila celo nagrado, kar

je bila predvsem Lukova zasluga. Počasi se je ta vseeno navlečal skrivanja in se odločil za pot v Grčijo. Star je bil že 50 let, več kot dvajset let je preživel za zidovi svoje prostovoljne ječe, že prej pa je bil v semenišču. Težko bi se zvil v življenje, ki ga živi večina ljudi.

Preiskovalci v Titogradu so ga seveda izpustili in kljub vsemu je Luka postal navaden vsakdanji prebivalec naše države. Zanimivo je, kaj je po tistih letih opazil kot razliko med sedanostjo in preteklostjo. Med drugim je ugotovil, da so ženske zdaj veliko lepše in privlačnejše, kot so bile pred vojno.

Lojč je stanoval na Seli, delavskem predmestju Ljubljane. Pred vojno je tjakaj redkokdaj zašel gosposki mešan, kajti Selo je bila razpita predmestna četrt, kjer so po imenju pobožnih meščanov stanovali sami redkariji — socialisti in komunisti, delavci iz kemične tovarne, Saturnusa in Tovarne za klet.

V prvi svetovni vojni je Lojč postal invalid. Na Sveti gori je izgubil obe nogi. Prepeljali so ga v garnizonsko bolnišnico na Dunaju, kjer je dobil proteze. Sprva je hodil ob berglah, zdravniki pa so ga z ortopedskimi vajami usposobili, da se je naučil hoditi tudi brez njih. Nazadnje si je pri hoji pomagal je še s palico.

V letih med obema vojnama je bil vratar v kemični tovarni. Delavci so ga imeli radi. Ko pa so Ljubljano okupirali Italijani, so ga brezobzirno pogladi na cesto, kajti posled je bil tovarniški vratarji je še zagrizeni fašisti, ki so oprezali in vohinjali za delavci.

Tako je Lojč na vsem lepelem izgubil službo in vsakdanji kruh. Ker ni mogel živ pod zemljo, je prišel gojiti ptice. Star ptičar, ki si je bil še za Avstrije naročil iz Prage lajnico in se je naveličal ubadati s pticami, mu je daroval čudežno skrinjico s piščalkami. Z njo je Lojč učil mlade skorče peti operne arije. Vsak dan je najmanj desetkrat zavrtel ročico lajnice, da bi se njegovi skorčki, ki so žalostno čemeli v kletki, naučili živžgati pesmice, ki so bile skrite v drobnihih piščalkah. Vsak dan je postavil lajnico na okensko polico zraven kletke s skorči. Okno je bilo odprto, on pa je vrtil in vrtil ročico pri lajnici, da se je z njo vred vrtil tudi valček, prevlečen z iglicami, ki so v preračunanih razdaljah dvigale jezičke na piščalkah, kamor je, pihal majhen meh, da so piske v lajnici pele s srebrnimi glasovi, kakor da bi resnično živžgali ptice.

Selski mladi smo zmeraj, če smo je utesnjeni, postavili pod Lojčevim oknom in zljali v lajnico. Bili smo neumni ko skorčki, zato smo Lojča priključili k oknu, če ga ni bilo tamkaj, in zaprosili:

»Lojč, zavrti nam lajnico!«

Vselej nam je rad ustregel. Vrtil je lajnico in vrtil, dokler se nismo tudi mi naučili živž-

LOJZE ZUPANČ:

LAJNAR LOJČ

gati arij iz Trubadurja, Rigoletta in Traviate. Ko pa so Ljubljano okupirali Italijani in ko so njihove patrulje potlej vsak dan korakale po selski ulici, so se Lahi čudili, od kod smrkavim in umazanim pobalnim znanje opernih arij. Se pomislili niso, da taisti pobalini v okrilju večerne teme na zidove selskih hiš pišejo gesla:

OF

In da pod Italijanske besede

VINCEREMO!

pripisujejo besedici

VIDET CEMO!

Bil je čas, trd in neumljen, ko so fašisti sredi noči vdirali v stanovanja selskih delavcev in jih pretepali, zapirali ter jih pošiljali v taborišče na Rab. ...

Neke noči so prišli tudi k Lojču. S puškimi kopiti so ga sesuvili s postelje, da je v samih spodnjicah ves prestrašen obsedel na robu majave postelje. Sele tedaj so opazili, da nima nog, a niso se usmili njegovih stricelj, ker so zalajali vanj:

»Si tudi ti komunist?«

»Invalid sem,« je zastokal Lojč. »Saj vidite.«

»Brez dela si. S čim se preživljaš? Ali te podpira OF?«

»Lajnci imam. Skorčke učim peti. Ko se nauče opernih arij, jih prodam. S tem se preživljam,« je odgovoril ter se odplazil po rokah in stricelj do lajnice. Zavrtel je ročico, da so revno sobico napolnile arije iz Trubadurja, Rigoletta in Traviate.

Ob popularnih Verdijevih popevkih so se Italijani raznežili, da so pričeli pozivžgavati ob lajnici. Vodja nočne patrulje je Lojča potepal po ramenih in zamrmral: »Tobro tako...«

Nato so odšli in pustili Lojča — doma.

Nekega dne pa je Lojč odvil valček iz lajnice ter dolge dneve in noči delal in delal, se ubadal z vsajanjem novih iglic v valček, do-

kler se mu ni posrečilo. In ko je valček spet vdelal v lajnico ter zavrtel ročico, se je v lajnici oglašila partizanska pesem:

HEJ BRIGADE, HITITE...

Te pesmice pa Lojč ni nikoli in nikomur zavrtel. Imel je skrivno v lajnici ko svetlo misel vseh selskih delavcev in veliko upanje vseh Slovencev, da bodo partizani končno le zmagali in nagnali fašiste iz naše domovine. — In zares! Kdor potrpežljivo čaka, tudi dočaka! Nekega majskega jutra je Ljubljana zadihala iz polnih pljuč. Raz vseh selskih streh so v mlado sončno jutro zažarele slovenske zastave. Selo je zadihalo svobodno; radost, sreča in vriskanje so zalili selsko ulico. Pred hišami so postavili selski delavci, njihove žene in otroci ter vzklicali partizanom, ki so korakali po selski ulici.

Med njimi je stal invalid Lojč, ubogi lajncar, ki je vsa dolga, predolga vojna leta učil peti skorčke. V rokah je držal lajnico in zgneten med množico osvobodjenih ljudi vrtil ročico pri lajnici. Vrtil jo je in vrtil, iz lajnice pa je drhtela komaj slišna pesem

HEJ BRIGADE, HITITE...

Po selski ulici so ropotali partizanski tanki in napolnjevali ozračje s hrúsem in trúšcem. Iznenadno pa se je pred Lojčem ustavil s cvetjem okrašen tank. Z njega so poskakali borci in komandant tankovskega odreda je vprašal:

»Hej, tovariš, vidim, da imaš lajnico! Kakšno pesem pa igraš?«

Takrat je Lojč z vznemeno srečo zavrtel ročico in iz lajnice je ko drobna skorčkova pesem zacvrkotala borbeno pesem

HEJ BRIGADE, HITITE...

Vse je onemelo, ko so partizani s sklonjenimi glavami poslušali melodijo, ki jih je tisočkrat in tisočkrat opogumljala v bojih zoper okupatorje.